

PROJECT
TOEKOMSTVISIE BORGER-ODOORN 2018

Notitie voor de expertbijeenkomst op 11 september 2008

"BOUWSTENEN VOOR 2018"

Auteur: Peter Heerema, Locus *ruimtelijke verkenningen*
www.locus-heerema.nl
26 augustus 2008
In opdracht van de gemeente Borger Odoorn

Voorwoord

De rol en invloed van het gemeentelijk bestuur verandert. Taken worden op dat bestuursniveau neergelegd waar ze het meest efficiënt en effectief kunnen worden aangepakt. Het rijk decentraliseert beleidsdossiers onder het motto 'centraal wat moet, decentraal wat kan'. De provincie werpt zich op als krachtig middenbestuur, waarin kernwoorden zijn integraliteit en subsidiariteit. En niet op de laatste plaats is de maatschappelijke omgeving mondiger dan vroeger en wordt van burgers betrokkenheid en medeverantwoordelijkheid gevraagd.

In deze context wil de gemeente als bestuursorgaan een helder beeld hebben van waar het op de langere termijn wil staan. Dat is op de eerste plaats in het belang van het welbevinden en welzijn van de eigen bevolking en bedrijvigheid. Die willen ook weten waar ze aan toe zijn en wat de toekomst wellicht aan nieuwe kansen en beperkingen brengt. Op de tweede plaats is het van groot belang voor het samenspel van de gemeente met provincie, rijk en buurgemeenten. Goed en tijdig zicht op de langere termijn ontwikkelingen en wat wenselijk of onwenselijk is in Borger-Odoorn maakt het voor het gemeentebestuur mogelijk om op korte termijn adequaat sturing te geven aan beleid en om beargumenteerd een bepaalde beleidskeuze te maken. Bovendien verplicht de nieuwe Wro gemeenten om een structuurvisie te maken. De toekomstvisie kan meteen worden benut als opstap naar een nieuwe structuurvisie voor Borger-Odoorn.

Een toekomstvisie, kortom, is een belangrijk strategische tool zijn om goed op de toekomst te zijn voorbereid. Op dit moment ontbreekt het nog aan zo'n samenhangende visie. Het is een beeld aan de horizon als een wenselijk en gemeenschappelijk perspectief, dat richting geeft aan onder meer meerjarenplannen en beleidsnota's. Het jaartal 2018 is hierbij bedoeld als metafoor voor de komende tien tot vijftien jaar, dat wil zeggen een toekomst die in strategisch opzicht binnen handbereik ligt en niet wegglijdt in onpraktische vergezichten. Voor sommige trends zal het evenwel onvermijdelijk zijn om eerst wat verder weg te kijken (bijvoorbeeld de consequenties van klimaatverandering).

In het kader van de visieontwikkeling wordt in september 2008 een bijeenkomst georganiseerd met een aantal experts, gemeenteraad en college van B&W en vertegenwoordigers van buurgemeenten en de provincie. Doel van de bijeenkomst is om een scherper zicht te krijgen op de belangrijke toekomstige ontwikkelingen, zoals relevante maatschappelijk-culturele ('people'), ruimtelijke en ecologische ('planet') en economische ('profit') trends en drijvende krachten. Ter voorbereiding op deze expertbijeenkomst zijn individuele gesprekken gevoerd met enkele maatschappelijke instellingen die op enigerlei wijze een rol spelen in het beleid en de beleidsontwikkeling van de gemeente. Zij zijn bevraagd op hun verwachtingen ten aanzien van de toekomst van Borger-Odoorn. Doel was om een eerste idee te krijgen van mogelijke trends en verwachtingen, waarmee de gemeente in de komende jaren geconfronteerd zou kunnen worden. Hun bespiegelingen vormen een belangrijke input voor de expertbijeenkomst in september. Daarnaast is een korte inventarisatie gemaakt van lopend beleid en plannen van de gemeente, die tevens input is voor die bijeenkomst.

De opzet van deze notitie is als volgt. Eerst een korte profielschets van de gemeente. Dan volgen de gesprekken met maatschappelijke instellingen ('signalen uit de omgeving'). In de bijlagen is opgenomen de analyse van lopend beleid, het overzicht van de geïnterviewde personen, de gespreksleidraad voor de interviews en enkele statistische gegevens.

Korte profielschets gemeente Borger-Odoorn

De gemeente Borger-Odoorn is een aantrekkelijke plattelandsgemeente in Drenthe met veel rust, ruimte en groen, waar het goed wonen is. We treffen onder de combinaties aan van zand en veen, boer en forens, esdorp en veenkoloniaal lint, hunebed en heelal, Boomkroonpad en Kabouterland en veel natuur en recreatievoorzieningen.

De gemeente Borger-Odoorn is ontstaan uit de vroegere gemeenten Borger en Odoorn. Tot de gemeente behoren 25 dorpen. Er wonen bijna 26.000 mensen in de gemeente. De meeste mensen wonen in de dorpen Borger, Nieuw Buinen, Valthermond en 2e Exloërmond.

De gemeente ligt ongeveer 22 kilometer van Assen en 18 kilometer van Emmen.

De ruggengraat van Borger-Odoorn wordt van west naar oost gevormd door de Hondsrug met zijn steile helling naar het dal van de Hunze (de Hunzevallei), overlopend naar de oorspronkelijk met veen overgroeide zandrug, de Hunzevlakte tussen de Hunze en de Westerwoldse Aa in het oosten. In de Hunzevlakte is het hoogveen gevormd, dat in Borger-Odoorn vanaf omstreeks 1840 is verveend en in de 19^e en 20^e eeuw volledig is afgegraven. Het volledig open karakter van de Hunzevlakte ontstaat pas in de 20^e eeuw. De Hondsrugdorpen ontstaan al in de prehistorie, de meeste dorpen in de veenkoloniën pas vanaf de 19^e eeuw.

In de eerste helft van de 20^e eeuw is het imago van het Drents Plateau een wat achterlijke wereld, waar eeuwenoude tradities de moderne ontwikkeling van landbouw en industrie belemmeren, terwijl de veenkoloniën (waar de meerderheid van de mensen in de gemeente dan wonen) de uitstraling heeft van modern, vooruitstrevend, hardwerkend, ondernemend en individualistisch. Na de Tweede Wereldoorlog slaat dit beeld om. De zandgebieden veranderen in aantrekkelijke woon- en werkgebieden. De aantrekkingskracht van het zand voor forensen en drenthenierende senioren wordt groter met dorpjes nabij uitgestrekte bossen, ooit aangelegd als werkverschaffingsprojecten voor werklozen uit de veenkoloniën. Ook profiteert het zand vanaf de jaren vijftig van het gestaag groeiende toerisme.

In de veenkoloniën verdwijnt met het veen ook een deel van de welvaart, want de veenkoloniën worden landbouwgebieden die als gevolg van mechanisatie steeds minder arbeidskrachten nodig hebben. In de veenkoloniën worden de kanalen gedempt, de lange lintvormige dorpen kampen met leegstand, de bevolking trekt weg (in de jaren vijftig zo'n 20%). Mensen vinden dan werk in Emmen bij de AKU en de Enkalonfabriek, in Stadskanaal bij Philips of in Nieuw Buinen bij de glasfabriek (failliet in 1967), confectiebedrijf De Levita (failliet in 1971) of bij aardappelmeelfabriek Hollandia, dat in 1971 fuseerde met Avebe en enkele jaren later de poorten sluit. Ondanks de vele inspanningen wordt aan het eind van de twintigste eeuw door de commissie Hoekstra geconstateerd dat de veenkoloniën nog steeds met achterstanden van diverse aard te maken hebben. De afhankelijkheid van de landbouw is te groot en (hoewel de huidige bewoners doorgaans het woonklimaat positief waarderen) ook kampt de streek met een voor buitenstaanders negatief imago.

Hondsrug, Hunzevallei en Hunzevlakte. Zand, water en dalgrond zouden meer verbonden moeten worden. De bevolkingsgroei stagneert. Tegelijkertijd is uitbreiding van de woningvoorraad nodig vanwege de lokale vraag op de woningmarkt en de behoefte aan instroom van buiten van jonge gezinnen om de vitaliteit op peil te houden. Op het zand is al jaren geen natuurlijke aanwas meer, de beperkte groei is vooral een gevolg van instroom. Op het veen is nauwelijks bevolkingsgroei omdat het vertrek groter is dan het afnemende geboorteoverschot van een relatief jonge populatie.

Tachtig procent van het grondgebied van de gemeente is in agrarisch gebruik. De meeste werkgelegenheid zit nu evenwel in de (niet)commerciële dienstverlening, de industrie en de gezondheidszorg. De meeste bedrijven zitten in de handel en diensten. De gemeente beschikt over diverse bedrijventerreinen, waarvan Nieuw Buinen een vooraanstaand industrieterrein is in de provincie Drenthe. Via de N34 is er een goede verbinding met Groningen en Emmen. Ook de verbindingen met Stadskanaal en Assen zijn goed.

Signalen uit de omgeving

Ter voorbereiding van de uitwerking van de nieuwe toekomstvisie voor de gemeente Borger-Odoorn is een serie individuele gesprekken gevoerd met deskundigen van verschillende organisaties (zie bijlage 2 voor overzicht en bijlage 3 voor de gespreksleidraad). De nu volgende tekst is een samenvattende impressie, waarvoor geen fiat is gevraagd van de gesprekspartners.

Meebewegen met water

'Verbinding maken' is een centraal leidmotief voor de komende jaren, aldus *Alfred van Hall*, dijkgraaf van Waterschap Hunze en Aa's. Eén van de grote lijnen is het steeds meer in elkaar overvloeien van beleidsterreinen en het combineren van functies. Water vraagt nu en in de toekomst om adaptatie. Dat kan alleen door flexibel mee te bewegen. Meebewegen met droge en natte periodes, meebewegen met veranderende inzichten, meebewegen met verschillende maatschappelijke belangen en bestuurlijk meebewegen. Niet alles in beton gieten, maar flexibel plannen en ontschotten. Dat scheelt je straks een hoop geld. De koppeling tussen ruimtelijke ordening, water, milieu en natuur en landschap zal alleen maar in belang toenemen. Borger-Odoorn is op dit terrein al ver en moet vooral op de ingeslagen weg doorgaan. 'Water' is een combinatiethema voor de gemeente, geen hoofdthema.

Wonen op droge hoogte

We krijgen straks meer regen in korte tijd en ook grotere periodes van droogte. Dat heeft gevolgen voor het ruimtegebruik. Heel belangrijk is om op de juiste plekken te bouwen. Bijvoorbeeld wonen op droge hoogten. Bouwen op het zand van de Hondsrug is dus slim, bouwen op het veen niet. Als je een hoge bult in je gebied hebt ga je niet in het lage deel zitten. Op het zand moet je vanwege de droge tijden wel op een slimme manier schoon regenwater proberen vast te houden in de vorm van plassen en bergingsvijvers. Dat kan je mooi combineren met wonen, natuur en recreatie. Onder aan de bult in de Hunzevallei is heel schoon en mooi kwelwater. Dat moet je ook vasthouden (en niet wegpompen, zoals nu nog gebeurt, omdat boeren hun aardappels niet in het water willen hebben staan). Ook die vernatting kan je mooi combineren met natuur, recreatie en wonen aan het water.

Landbouw blijft

Het perspectief op de landbouw is wel veranderd. Enkele jaren geleden dachten we nog dat veel agrarische grond zou vrijkomen. Er was sprake van lage prijzen en moeilijke gronden, vooral in de veenkoloniën. Nu realiseren we ons dat we niet zonder landbouw kunnen, de prijzen gaan ook weer omhoog en er zijn nieuwe vragers op de markt (zoals energie). Door de bank genomen verwacht Van Hall echter geen grote veranderingen. Hert areaal landbouwgebied zal niet zover teruglopen. Hier en daar zal wel wat gewisseld worden met natuur, maar veel zal dat niet voorstellen. Het lastige is dat we nu in een transitiefase zitten zonder vaste ijkpunten. Daarom zou het slim zijn als in de visie op de toekomst enige vrije ruimte is om op een andere manier te kijken naar de samenhang tussen ontwikkelingen in de samenleving, landschap, wonen, recreatie, werken en waterbeheer.

Kwaliteit centraal

Belangrijk voor Borger-Odoorn lijkt hem om wat er van nature is te versterken en geen grote nieuwe projecten te entameren. De kwaliteiten van rust en ruimte zijn nu kansen van de opgelopen achterstand. Oftewel:

dat Drenthe misschien minder meegegaan is in de vaart der volken, kan nu een voordeel zijn in deze haastmaatschappij waar mensen rust en ruimte zoeken. Flexibiliteit en kwaliteit, daar moet Drenthe het van hebben. En daar geldt voor durven vragen. De huidige verrommeling van het mooie landschap is een gevolg van een te grote fixatie op lage prijzen en zuinigheid en niet op landschapskwaliteit en cultuurhistorie. Juist een overheid die een publiek belang dient moet dat beschermen. En dat moet dan maar wat kosten. Van Hall verwacht in de komende jaren onder meer een nieuwe vorm van solidariteit tussen hooggelegen en laaggelegen gebieden. Omdat het water van Drenthe Groningen voor problemen stelt, zal er meer een beroep gedaan worden op de hoge droge plaatsen om bij te dragen aan oplossingen voor de lage natte gebieden. Hij noemt het de socialisering van het waterbeheer. Water is van ons allen. Dat was zo in de strijd tegen het water en nu ook in het meebewegen met water. Een dergelijke ontwikkeling maakt het voor Drenthe waarschijnlijk niet goedkoper. Ook water op het zand vasthouden kost namelijk veel geld. Misschien is het slimmer om te zorgen voor grote meren in het veenkoloniale deel van de gemeente waar het schone kwelwater van de Hondsrug instroomt via brede waterlinten door het land. In de hogere delen van de gemeente moet je vervolgens slim bouwen. Niet bovenop elkaar en geen vreselijke witte schimmel, maar maatwerk dat best wel wat mag kosten, want mensen geven grif geld uit aan huizen. Ook zou in bouwvergunningen moeten worden opgenomen dat wanneer een gebouw niet meer gebruikt wordt, de eigenaar het afbreekt en opruimt, en eventueel vervangt door een nieuw object. Dat gaat de verrommeling tegen.

Menselijke maat

Tot slot is het volgens Van Hall verstandig om aan te haken aan de toenemende vermaatschappelijking van de omgeving. Dat betekent aandacht voor de menselijke maat en het 'verhaal' van mensen, de verbinding tussen mensen en aandacht voor de kwaliteiten die de omgeving te bieden heeft. Al te grote groei van de bevolking is in dit opzicht overigens eerder een bedreiging voor waterbeleid en ruimtelijke kwaliteit dan een kans, zoals wel vaker de overheersende bestuurlijke aandacht voor aantallen en kosten de kwaliteiten van een gebied om zeep hebben geholpen. Denken in geld is immers een korte termijn opgave, denken in kwaliteit is een lange termijn belang. Hij voorziet kleinschaliger vormen van recreatie en ontspanning, menging van jong en oud en meer spannende bouwvormen (geen doorsnee) in compacte complexen binnen de bebouwde kom en in de vorm van uitgestrekte en voor het publiek toegankelijke landgoederen in het buitengebied. Voor omgevingskwaliteit mag vervolgens wat betaald worden want nu krijgen mensen dat vrijwel voor niets. Eigenlijk is dat een moderne variant van naoberschap in de vorm van een gemeenschappelijkheid, waarvan hij vindt dat we die kwijt lijken te zijn. De SNS-spreuk "groot geworden door klein te blijven" is hem voor Borger-Odoorn uit het hart gegrepen.

- o - o - o - o - o -

Nieuwe combinaties

Jaap Bosma van de Kamer van Koophandel Noord-Nederland ziet vooral toekomstmuziek in nieuwe combinaties van wonen en werken. Bedrijventerreinen zullen – voorzover daar straks nog vraag naar is – vooral aangelegd worden bij de economische centra van Noord-Nederland, niet op het platteland. Daar moet de gemeente ook niet op mikken. Het zou hier ongewild kunnen leiden tot toenemende

verkeersdruk vanwege goederentransport en een nieuwe aanpassing van de N34 valt niet snel te verwachten.

De kracht van het platteland in het Noorden in het algemeen is in zijn ogen vooral de aantrekkelijkheid van het buitengebied voor kennisintensieve bedrijfjes, kleine zakelijke dienstverleners en kleine productiebedrijfjes. Bosma verwacht in de toekomst dat het werk in kleinere eenheden zal worden georganiseerd, niet meer in grote kantoorcolossen. De behoefte aan werkplaatsen van kleinere en flexibele omvang zal toenemen. Dat past wel bij de regio, klein en flexibel, en bovendien is het goed voor de vitaliteit van de gemeente omdat het anders teveel een woongemeente wordt. Naast de landbouw (waar de kansen in positieve zin weer gekeerd lijken te zijn) moet je nieuwe economische dragers van het platteland koesteren.

Zo groeit de belangstelling voor nieuwe vormen van combinaties van wonen en werken in het buitengebied en daar kan de gemeente op inspelen. De directe bijdrage van dergelijke bedrijfjes aan de groei van de lokale werkgelegenheid is vaak niet zo groot, maar ze hebben wel een positief effect op andere sectoren in de gemeente. Het is de kunst om (naast boeren, recreatie en wonen) nieuwe economische activiteiten in het buitengebied mogelijk te maken met behoud of versterking van de kwaliteiten van het gebied. Daar ziet de Kamer van Koophandel wel kansen voor. In vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen kunnen nieuwe bedrijven komen, mits ze er voor zorgen dat het er netjes blijft uitzien, dat het aanzicht niet teveel wordt aangetast en dat het verkeer binnen de perken blijft. Van de lokale overheid vergt dat een flexibele opstelling en bijvoorbeeld ruimere vrijstellingsmogelijkheden in de bestemmingsplannen voor het buitengebied.

Upgrading recreatie

Daarnaast ziet Jaap Bosma groeimogelijkheden voor de recreatie. Voorwaarde is wel dat het landschap aantrekkelijk is of wordt gemaakt (daar moet je lang van tevoren mee beginnen) én dat de kwaliteit van de bedrijven verbetert. De consument zal steeds kritischer worden. De recreatiemarkt speelt daarop in door voorzieningen op te waarderen. Kampeerplaatsen worden vervangen door huisjes en bungalows. Verouderde recreatiebedrijven zullen dan ook flink moeten investeren om klandizie te behouden. Het gemiddelde kwaliteitsniveau in de gemeente moet echt wel omhoog. En in de educatieve sfeer kan wellicht meer gehaald worden uit de aanwezigheid van Lofar in combinatie met hunebedden. Ook is een grotere aantrekkelijkheid goed voor de detailhandel. Veel winkels overleven immers dankzij de toerist.

Imago

Tot slot het imago van de streek. Het imago van de veenkoloniën is lastig te veranderen. Je zou daar de dynamiek kunnen terugbrengen door veel meer het pioniersgevoel te accentueren en meer ruimte te scheppen voor experimenten, waar andere gebieden in de gemeente te kwetsbaar voor zijn. Bijvoorbeeld voor de bio- en windenergieprojecten of voor vrij bouwen op tijdelijke locaties, zoals een werklandgoed om te wonen en te werken. Geef daar het particulier initiatief ruim baan. De gemeente kan daarvoor meer speelruimte verlangen van de provincie. En er zijn zat partijen die er belangstelling voor hebben, zoals LTO, de twee waterschappen, de NOM. Het lijkt hem bijvoorbeeld geweldig wanneer je straks in Borger-Odoorn op kleine schaal kan experimenteren met voorzieningen (zoals een privé-kliniek of een kleine productie-eenheid), die helemaal volgens het concept

van cradle-to-cradle worden opgezet. Het imago wordt dan 'een groene gemeente met een groene economie'.

- o - o - o - o - o -

Kijk over je grenzen heen

Rink Vegelin werkt bij de provincie Drenthe aan het nieuwe omgevingsplan. Dat wordt allemaal anders gedaan dan bij de eerdere provinciale omgevingsplannen. Er is nu voor gekozen om de inwoners van Drenthe vanaf de start een grote stem te geven in wat het gezicht van Drenthe moet worden. Zijn advies voor elke gemeente in Drenthe is om in ieder geval ook met de buurgemeentes te gaan praten. Bij het merendeel van de besluiten, zoals over de woningmarkt en de arbeidsmarkt, gaat het immers om gezamenlijke, de lokale reikwijdte overstijgende vraagstukken. Dat vraagt om afstemming. Je hoeft niet alles in je eigen gemeente te hebben, dan kan je specialiseren op een onderdeel. Neem de Hondsrug als voorbeeld: de Hondsrug heeft een regionale benadering nodig en is het hier van groot belang om te focussen op recreatie en toerisme. Daarvoor is eerst profilering nodig en dat betekent gezamenlijk keuzes maken vanuit het besef dat toerisme en recreatie na de landbouw de belangrijkste economische activiteit in Drenthe is. Als dat de economische pijler is (en hij ziet recreatie en toerisme voor de Hondsrug als belangrijke trend), dan moet iedereen zich inspannen om dat te ondersteunen. Dat is een bovenregionale opgave ten aanzien van de profilering van de functies van het gehele gebied, die hij nu mist. Het kan niet zo zijn dat, als je straks over de N34 rijdt, je aan de omgeving kan zien waar de grens is tussen de verschillende gemeentes.

Nieuwe Wro, nieuwe kansen

Een belangrijke ontwikkeling is dat de provincie, als straks de nieuwe Wro van kracht is, terughoudender moet worden als het gaat om het beïnvloeden van lokaal beleid. De provincie mag dan niet meer zijn visie aan de gemeentes opleggen. Het primaat voor de ruimtelijke ordening ligt bij de gemeente. Als de provincie zich bemoeit met het grondgebied van Borger-Odoorn, kan dat alleen wanneer er een bovenlokaal belang in het geding is. Door het opstellen van de provinciale toekomstvisie moet duidelijk worden welke functies de provincie in Drenthe meer wil ontwikkelen. Tot nu toe wordt bij elk voorstel of plan alleen gekeken of het idee een inbreuk is op het vastgestelde beleid. Daarnaast was het vaak een kwestie van gemeentelijke wensenlijstjes inleveren bij de provincie. Daar wil hij verandering in aanbrengen. Het gaat nu om het subtiele spel van wie verantwoordelijk is voor wat. Bijvoorbeeld: het hergebruiken van vrijkomende agrarische gebouwen voor nieuwe woon-werkcombinaties. De verantwoordelijkheid daarvoor zou bij de gemeente moeten liggen. Of: de keuze voor windenergie. De gedeputeerde is een onwrikbare tegenstander van windenergie. Ze vindt dat een windturbine het landschap vervuilt. Persoonlijk vindt hij dat windturbines juist uitstekend passen in het grootschalige landschap van de veenkoloniën. Windenergie zou uit de discussie over het visuele aspect (de beleving) gehaald moeten worden. Het moet veel meer gaan over de waarde van duurzame energie en de toekomstwaarde van de regio. Eerst moet de lokale ambitie gekozen worden, en dan kijk je wat daarbij hoort. En als dat dan het plaatsen van windturbines is, ga je vervolgens kijken waar ze het beste kunnen staan. In die volgorde. Het leuke aan de nieuwe Wro is dat sommige verantwoordelijkheden op een hoger niveau worden gelegd, zoals bij de provincie, maar andere verantwoordelijkheden kunnen juist ook lager

worden gelegd, bij de burger. En dat het voor de provincie moeilijker wordt om zoiets tegen te houden.

Profilering

Inhoudelijk ziet Vegelin (naast recreatie en toerisme) nog kansen voor de provincie op het vlak van drenthenieren en het zorgwonen. Ook ziet hij wel wat in het idee om in de veenkoloniën de landbouw vrij baan te geven, of bijvoorbeeld zonne-energie. Dat past goed bij het pionierskarakter van die streek. De provincie moet kiezen voor de profilering, de gemeentes kunnen het uitvoeren. Wat hem betreft kan de provincie zich ook profileren op natuur en landschap, maar dan moet het wel dé natuurprovincie van Nederland worden en moet bekeken worden wat dan daarbij past – mits men maar kiest.

- o - o - o - o - o -

Niet meer somberen

Er is in het verleden teveel gesomberd over de Veenkoloniën, vindt *Leontien Kompier* van het Projectbureau Agenda voor de Veenkoloniën. Toen was er sprake van een eenzijdig landschap, economische afhankelijkheid en armoede. Dat is voorbij. Er zijn veel pioniers en er is veel nieuwe en innovatieve bedrijvigheid. Dertien overheden hebben in de vorm van de 'Agenda voor de Veenkoloniën' een stevig programma op poten gezet en met elkaar afgesproken om vanuit een positieve invalshoek samen te werken aan de toekomst van de Veenkoloniën. Dat lukt en de focus is nu vooral gericht op een strategisch lobby voor het gehele gebied en op innovatieve projecten rond een paar thema's. Voor de gehele gemeente Borger-Odoorn (en niet alleen voor het veenkoloniaal deel ervan) zijn drie sporen van de Agenda voor de Veenkoloniën bijzonder relevant.

Agribusiness

Het eerste spoor is grootschalige agribusiness. De trend om ontwikkelingsgericht en grootschalig in te zetten op vooral agribusiness en energie gaat door. In de sector wordt geanticipeerd op de toekomst en er wordt gezorgd voor voldoende kwaliteiten om bedrijven te runnen. De kinderen van de boeren gaan nu naar de Landbouwuniversiteit en komen straks terug. Dat versterkt de omslag in de landbouwsector qua type bedrijf en teelten. Dat is bovendien nu al aan de gang. Een mooi voorbeeld is de uitplaatsing uit de lintbebouwing van drie boeren in Nieuw Buinen, voor wie (samen met de inplaatsing van een melkveebedrijf) een nieuw efficiënt bouwblok is gecreëerd, met landschappelijke inpassing en duurzame gebouwen. Zij gaan ook samenwerken opdat ze elkaar positief beïnvloeden. Zij willen bijvoorbeeld graag lokale windenergievoorzieningen waardoor ze voor hun bedrijven een duurzame energiehuishouding kunnen opzetten. De provincie houdt dat tot nu toe af, maar met de nieuwe landinrichting is er een kans om het opnieuw te bekijken. Duurzame energie is sowieso belangrijk, bijvoorbeeld voor energieteelt (energiemaïs in Valthermond), aardappelzetmeelteelt, biovergistingsinstallaties en zonnepanelen. Kern is dat de economie moet floreren en daarvoor is innovatie noodzakelijk. Dan moet je de ruimte geven aan grote akkerbouw- en veeteeltbedrijven, liefst in combinatie met elkaar, zodat ook het vervoer beperkt wordt. Daarnaast gaat het erom hoe het kennisniveau opgeschaald kan worden en dat je hier iets anders doet dan in de rest van Nederland, ook op het gebied van woningbouw en natuurontwikkeling..

Nieuw

Tweede belangrijke spoor is dat van de vernieuwende woonconcepten.

Wonen

'Neoveenkoloniaal bouwen en wonen' wordt dat genoemd. Combinaties met waterbeheer en duurzame energie passen goed hierbij. Hier liggen kansen. In de lintbebouwing van Borgercompagnie bijvoorbeeld, zie je de hele historische tijdbalk langs trekken. Verleng dat lint en voeg er iets aan toe van deze eeuw. Dat mag ook in de vorm van het zogenaamde 'wilde wonen'. Borger-Odoorn heeft met het project Drentse Horn een kans om iets bijzonders te maken. Daarbij zal het aantal benodigde vergunningen worden verminderd zodat er meer 'vrijheid' is voor de mensen. Dat is gerelateerd aan de gewenste sociaal-economische vernieuwing van de streek. Ook meer aandacht voor toerisme, een mooi landschap, natuur, behoud van de linten en cultureel erfgoed passen heel goed daarbij. Geloof in eigen kracht, koester de cultuur en doe iets met fantastische woonconcepten!

Verbindingen

Tot slot het derde spoor. Dat is het thema van de verbindingen. Bijvoorbeeld het spoor. In het programma voor de Veenkoloniën staat het heractiveren van de oude spoorlijn Stadskanaal-Veendam, met mogelijk uitbreidingen naar Borger-Odoorn, Emmen en Duitsland, op de agenda. Het versterken van de banden met Duitsland is sowieso ook een kans voor de lange termijn. Grensoverschrijdende samenwerking is een niet te stuiten ontwikkeling. Versterking van de infrastructuur hoort daarbij. Niet alleen via het spoor, maar ook via de scheepvaart en ook richting Duitsland.

- o - o - o - o - o -

Ruimte om te ondernemen

Henk Schippers is voorzitter van de Ondernemersvereniging Borger-Odoorn. In zijn algemeenheid vindt hij dat er meer ruimte zou moeten komen voor ondernemen, ook in een klein dorp. In deze regio is men erg afhankelijk van het toerisme en dat is kwetsbaar wanneer mensen door de opkomst van het internet steeds vaker verder weg gaan. Die invloed van internet zie je trouwens ook al in de detailhandel.

Ondernemen is risico nemen, innovatie, initiatief. Dan moet je niet teveel beperkingen opleggen. Als voorbeeld noemt hij de het verbod op toepassing van genproducten in de landbouw. Dat verbod hindert onze toekomst. Uiteraard zijn er wel grenzen aan, je kunt bijvoorbeeld niet iedereen overal maar laten bouwen. Het landelijk gebied moet wel landelijk blijven. Maar als het gaat om voorzieningen, dan zouden de mensen moeten leren om buiten de eigen dorpsgrenzen te kijken. Er zijn geen onoverkomelijke culturele barrières om dat te doen. Een soort schaalvergroting dus in het aanbod van voorzieningen. Ondernemers moeten daar veel vrijelijker op kunnen inspelen. Maar als ze nu willen uitbreiden, dan worden ze geconfronteerd met vergunningen en lange procedures, en is het vaak maar een kleine stap om het hele bedrijf elders te vestigen. Versoepeling betekent dat we bedrijvigheid kunnen vasthouden.

Diversiteit

Schippers vindt vooral ook diversiteit belangrijk. Een attractie zoals Kabouterland in Exloo heeft een gunstige invloed. De souvenirwinkeltjes in de buurt trekken mensen aan. In een toegankelijk dorp zullen mensen ook eerder daar snel even stoppen. Als Drentse dorpjes ben je dan afhankelijk van die ondernemers, zij zullen het moeten maken. Enerzijds is het zaak om het karakter van het Drentse dorp niet kwijt te raken, anderzijds moet je wel met de tijd mee gaan. Winkels moeten op tijd restylen, anders zie je

het verschijnsel ontstaan dat de ouderen nog wel blijven kopen maar de jongeren al niet meer!

Dorpen

Belangrijk in het dorp zijn sport en recreatie, school, winkels, landbouw en veeteelt, bedrijvigheid. We moeten vooruit gaan, kijken naar technische ontwikkelingen en duurzaamheid. Paardensport is ook een item. Dat is toch wel typisch iets voor Drenthe. Landbouw moet de ruimte krijgen. In de vier kernen moeten mensen iets hebben om hier te willen verblijven. Ook zou er meer structuur in het dorp moeten komen. Meer naar elkaar toe gericht. Zoals in de horeca waar terrassen bij elkaar gevoegd worden. Mensen zitten te veel op zichzelf met een eigen stekkie, mensen grenzen af. Er zou meer collegialiteit moeten komen om elkaar zo een beetje te helpen. De markt voor de zorg zal nog wel groeien. De ouderen van nu kunnen zich veel langer bedruipen. Ze zijn mobieler. Ze beginnen nog met nieuwe uitdagingen als ze met pensioen zijn. Sommigen hebben een goed pensioen opgebouwd maar anderen niet. Mensen zouden vaker stil moeten staan bij hun oudedagsvoorziening, want er verandert veel in de regelgeving.

- o - o - o - o - o -

Voorspoed in de landbouw

Roel Visser werkt bij LTO Noord, *Jan Reinier de Jong* is voorzitter van de lokale afdeling van LTO Borger-Odoorn en *Roelof Oosting* is lid van de Gemeentelijke Overleg Commissie. Hun algemene beeld is dat het weer redelijk goed gaat met de landbouw. Er wordt weer geld verdiend in de sector maar de kosten zijn ook gestegen. Er is geen sprake meer van eventuele vrijkomende agrarische gronden, zoals velen een jaar of tien geleden dachten. De bestaande goede landbouwgronden zullen voor de landbouw blijven. Sommige boeren kopen nu alles wat los en vast zit. De grondprijzen zijn hoog en stijgen. Er is grondhonger. Melkprijzen zijn goed, de akkerbouw doet het goed en dan gaat men weer investeren. Vroeger werden de mogelijkheden sterk bepaald door de natuurlijke eigenschappen van de grond. Nu zijn er kunstmatige middelen om dat te beïnvloeden zoals kunstmest en water. Het verschil tussen landbouw op het zand of op het veen is niet meer zo groot, alleen de structuur van het gebied is wel anders.

Schaalvergroting

De trend van schaalvergroting zal wel doorzetten. Het aantal bedrijven neemt af maar de grotere (> 100 ha.) zullen verder groeien. Er zit misschien wel een limiet aan. De familiebedrijven willen wel groter worden maar willen geen extra personeel. Dan zouden samenwerkingsverbanden of meer loonwerk een oplossing zijn. In de veehouderij zie je vaker automatisering, zoals de melkrobots. Dan is schaalvergroting noodzakelijk om zo'n investering rendabel te maken. Naar de toekomst toe zou je overigens niet moeten willen streven naar grote agrarische bedrijven binnen de woonkernen. Geluidsoverlast en stankoverlast zullen een toenemend probleem worden omdat de afstand tussen burgers en boeren groter is geworden. Burgers staan tegenwoordig verder van de boer af. Voor de boer is echter de plaats van vestiging en de sociale context van groot belang. Hij kan niet zomaar verkassen. In sociaal opzicht is de boer feitelijk de bindende factor, want hij blijft, waar anderen kunnen verhuizen als de omgeving niet langer naar hun tevredenheid is. Boeren zijn dus een belangrijke factor in het sociale dorpsleven. Anderzijds komen talrijke nieuwe ontwikkelingen op de boer af. Daar wil hij bij betrokken worden. Zij willen gecompenseerd worden als bijvoorbeeld de kwaliteit van het

grondwater minder wordt of als er nieuwe woonbestemmingen worden gecreëerd. Zowel de boer als de bestuurders zouden flexibel met nieuwe ontwikkelingen moeten omgaan zonder te veel regeltjes en ingewikkelde procedures. De provincie Drenthe is echter behoorlijk star en ook de gemeente wil soms al teveel neuzelen. De overheid zou dienstbaar moeten zijn.

**Ondernemend
Platteland**

Het boerenbedrijf is zakelijker geworden, het pittoreske beeld van het boeren is er wel een beetje af. Maar het landschap zal op zich niet zo veel veranderen. Toeristen komen juist omdat het landschap is zoals het is. Dus dat hoeft op zich niet te veranderen. Men waardeert de stilte steeds meer en daarom komen de mensen uit het westen hier naartoe. In het westen missen ze dat. Rust, ruimte en uitgestrektheid is de kracht van deze regio. Waar mogelijk zullen percelen samengevoegd worden, maar grote veranderingen qua teelten zijn niet te verwachten. Misschien dat er wel wat varkenshouderijen en pluimveefokkerijen bij zullen komen. Dat versterkt de sectorstructuur.

Eigenlijk is een visie voor over tien jaar te beperkt omdat er voortdurend ontwikkelingen zijn waar je nu eenmaal niet altijd op kunt anticiperen. Nu maken we onszelf bijvoorbeeld zorgen over het klimaat. Misschien is dat ook wel tijdelijk. Een ander fenomeen is de vergrijzing. Je kunt uit oogpunt van de ouderen geen dorpen op slot zetten, maar we moeten er wel voor waken dat niet alles volgebouwd wordt. De landbouw is er niet bij gebaat als er massa's mensen in de directe nabijheid zijn. Dorpen zijn er om te wonen en het buitengebied zou gereserveerd moeten zijn voor de landbouw (met bijbehorende landbouwvoertuigen) en recreatie. Vrijheid van ondernemen is hierbij erg belangrijk. Als landbouwers een camping of horeca erbij willen exploiteren, dan moet dat kunnen. Dat heeft ook een educatieve kant. "Ondernemend platteland", dat zou een mooi label zijn. Gaat dat goed, dan is de boer niet alleen de sociale spil van de streek, maar feitelijk ook de garantie tegen voortschrijdende verstedelijking en/of te ver doorgeschoten bebouwing of vernatuurlijking van het platteland.

- o - o - o - o - o -

Wat na de EHS? Bert Witvoet (districtshoofd Drents Loo en Aa) en Marieke van der Paauw werken bij Staatsbosbeheer regio Noord. Het grondbezit van Staatsbosbeheer is een belangrijke economische pijler voor de toekomst van de gemeente. De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) van Nederland moet in 2018 gerealiseerd moet zijn. Aankopen moeten dan in 2015 rond zijn. Het rijk zal zich erop moeten beraden hoe de laatste hectares verworven moeten worden. Op nationaal niveau is immer afgesproken waar de natuur nog moet uitbreiden. Als de EHS klaar is, wil dat niet zeggen dat er geen wensen meer overblijven. Er worden nu vanuit Natura 2000 al claims gelegd op omliggende gronden, omdat het huidige gebruik ervan een negatieve invloed heeft op de natuur.

**Meer grote
natuurgebieden**

De ambitie van SBB is om meer grootschalige natuur te maken, o.m. door het verbinden van verschillende boswachterijen door middel van *stepping stones*. Soms zijn die ecologische verbindingen overigens niet meer dan een wegberm van drie meter breed. Dat zijn geen serieuze verbindingen. Nu is daar landbouw en dat vormt een barrière voor grote en kleinere zoogdieren. Staatsbosbeheer wil daarom meer robuuste verbindingen maken. Dit denken op een groter schaalniveau is nieuw voor Staatsbosbeheer, dus waarschijnlijk ook voor de gemeente. De gemeente zou hiermee rekening moeten houden bij de beeldvorming over het

buitengebied. Zo wordt nagedacht over hoe de natuur op de Hondsrug eruit moet zien. Eén van de denkrichtingen is meer schrale graslanden en grotere oppervlaktes heide in plaats van heel veel bos. Vanuit SBB is het de bedoeling om de natuur daarbij terug te brengen in een meer oorspronkelijke staat. De keuze is bij Staatsbosbeheer nog niet gemaakt, want ook bosproductie is een doelstelling van Staatsbosbeheer. Er kan ook nog wel wat aan versteviging van de bosproductie gedaan worden, bos dat ook geschikt is voor recreatie en natuurontwikkeling. Contact van de boswachter (Gerard Kruidhof) met de recreatiesector is heel belangrijk is bij die keuze, bijvoorbeeld over de afstemming over wandelpaden, recreatieve routes, de locatie van het Boomkroonpad (dat eigenlijk te veel auto's het bos in trekt) enzovoorts. Ook probeert SBB de gemeentes en de provincie zodanig te beïnvloeden dat eventuele bebouwing binnen de dorpen blijft en bijvoorbeeld de kwaliteit van het Drentse beek- en esdorpenlandschap behouden wordt.

- o - o - o - o - o -

Water in de bebouwde kom

Roelof Schuiling van het Waterschap Velt en Vecht ziet twee belangrijke aandachtspunten voor de gemeente op het gebied van het water en klimaatverandering. Op de eerste plaats zullen we steeds vaker hoosbuien krijgen. Je moet iets bedenken voor de bebouwde omgeving (woonwijken en dergelijke) zodat die vele regen verwerkt kan worden. Dat kan je technisch oplossen door meer buizen in de grond te leggen, maar hij zou liever zien dat het water zichtbaar blijft. Als het regent, weet iedereen dat het nat is, dan mag er ook even water op straat staan. Hoe erg is dat? Men heeft dat nooit gewild de afgelopen decennia, maar wat hem betreft mag het in de woonwijken weer zichtbaar gemaakt worden met wadi's, geultjes en vijvertjes. Laat de mensen maar zien dat er water is. Het vasthouden van water is ook beter voor de ecologie. Zorg dat het weer geïnfiltreerd wordt in de Hondsrug, zodat het ook aan de veenkoloniale kant weer als kwel naar boven komt.

Water in het buitengebied

Op de tweede plaats zullen de landbouwgebieden natuurlijker moeten worden ingericht met brede watergangen, gekoppeld aan natuur. Dat betekent dat er meer bekkens en plassen in het buitengebied komen, met name in de lage gedeeltes zoals de veenkoloniën. Dat zal bovendien een positieve impuls zijn voor het toerisme. Kijk maar naar de Geeserstroom. Bij de herinrichting is deze breder en meanderend aangelegd. Het blijkt dat dit heel veel toeristen trekt, één jaar na aanleg al. Er zijn informatieborden geplaatst en paden aangelegd. Eigenlijk wil hij het liefst 'struinpaden', maar vaak willen de mensen liever gewone paden met paaltjes erlangs. In educatieve zin kan dit vervolgens heel goed gecombineerd worden met de landbouw, zoals een melkveebedrijf, waar de mensen alles kunnen bekijken. Het is belangrijk om dergelijke voorbeeldprojecten te doen om de eventuele weerstand tegen verandering bij mensen weg te nemen. Doel voor de gemeente zou kunnen zijn om te zorgen dat de mensen weer trots zijn op hun omgeving.

Water als bindmiddel

Gemeentes zouden ook meer moeten samenwerken in plaats van elkaar beconcurreren. De stroomgebiedbenadering is daarvoor een goede invalshoek. Laat het waterschap het maar trekken. Het brengt de gemeentes bij elkaar, ze kijken samen naar een gebied en verdelen de dingen. In principe biedt de nieuwe Wro hen daarvoor ook meer speelruimte en voor wat betreft de Europese richtlijnen en subsidies liggen

er enorme kansen want die gaan allemaal uit van een meer natuurlijke inrichting en mooiere waterkwaliteit. De combinatie met recreatie ligt daarbij voor de hand. Hij denkt bijvoorbeeld aan fietspaden tussen Hondsrug en veen, waardoor de hoogteverschillen in het landschap goed te ervaren zijn, fluisterboten, kanoverhuur, blokhutten, recreëren bij de boer, streekeigen producten enzovoorts. Het autoverkeer van bezoekers zou verwerkt kunnen worden aan de randen van het gebied.

Imago moderniseren

Belangrijk is ook om het huidige, beetje oubollige imago te moderniseren. Er moeten innovatieve nieuwe dingen komen, niet alleen gericht op ouderen, maar juist op jonge mensen. Je moet kinderen de natuur laten beleven, zodat ze weten hoe een koe eruit ziet en waar de melk vandaan komt. Bij dit alles zou de gemeente zich vooral open moeten opstellen, ook voor de ideeën van de bewoners zelf. Zijn ervaringen met het Schoonebeekerdiep spreken wat dat betreft boekdelen. Eerst was door het Waterschap op de klassieke manier een plan opgesteld. Daar keerde iedereen zich tegen. Toen zijn er ateliers ingericht, waar de mensen zelf konden schetsen hoe ze het wilden hebben. Dat gaf een enorme energie in de buurt. Er zijn elementen in het plan gekomen die het waterschap niet had kunnen bedenken. Daarmee is het ook een plan van de bewoners zelf geworden. Zijn hartenkreet is: "word eens gewoon één gemeente."

- o - o - o - o - o -

Grijze golf

De vergrijzing wordt door velen ten onrechte als last en niet als kans gezien. *Joke Mengerink-Hogevonder*, Lid van de Raad van Bestuur van Leveste, vindt dat er (overigens niet speciaal in Borger-Odoorn maar overall) te veel gefocust wordt op de grijze golf die eraan komt en op wat de zorginstellingen daarvoor moeten ontwikkelen. Dan komen de meest vervelende scenario's voorbij van onvoldoende huisvesting en onvoldoende mensen die de zorg kunnen verlenen. Men laat daardoor kansen liggen om de zorg te verbinden met andere activiteiten en ontwikkelingen. Bovendien blijkt uit cijfers dat de grijze golf in 2025 alweer over is. Voor het in gang zetten van nieuwe ontwikkelingen in de gemeente moet je daarom voorbij 2025 kijken.

Prikkelrijke omgeving

Bij innovatie denkt ze onder andere aan het concept 'een leven lang ontdekken'. Het zou heel goed zijn als de stakeholders die zich maatschappelijk verantwoordelijk voelen voor een gebied, veel meer en intens met elkaar kijken naar de innovatieve mogelijkheden, en zich niet beperken tot die zorg om de vergrijzing. Zij is niet zo bang voor die vergrijzing. De samenleving zal de oudere niet dumpen. De mensen zullen zorg om elkaar blijven houden. Belangrijk is dat je straks een omgeving weet te creëren die voor de persoon waar het om gaat herkenbaar is. Een omgeving waar dynamiek is, waar dingen gebeuren, dat is de wereld waarin we nu leven en dat willen we ook als we ouder worden. Nu is de zorgsector echter te dogmatisch over wat zorg is en waaraan zorg moet voldoen. Er zullen in de toekomst andere vormen komen omdat mensen een andere manier van welbevinden gaan krijgen. Zorgen voor een prikkelrijke omgeving betekent dan ook dat er bij woningbouw sprake moet zijn van variatie en een gemengde structuur. Ze gruwet van de "Sun Cities" met muren eromheen.

Zorgen dat bewoners hier

In Borger-Odoorn liggen kansen om een omgeving te creëren die prikkels levert, die ontdekking mogelijk maakt en ook veiligheid garandeert. Daarbij

kunnen blijven moet je rekening houden met het gegeven dat het gezondheids- en welvaartsniveau in dit deel van het land lager ligt dan in de rest van het land. Ze verwacht niet dat dit de komende jaren veel zal wijzigen. Ook verwacht ze niet dat mensen van buiten in grote getale hier naartoe zullen komen om te drenthenieren. Iedereen wil toch zoveel mogelijk in zijn eigen omgeving blijven, denkt ze. Dat geldt ook voor Borger-Odoorn. De vraag is daarom niet hoe je een grote grijze instroom van buiten op gang kunt brengen (als je dat al zou willen), maar hoe je de mensen (jong én oud) hier kunt houden. Om mensen hier te houden moet er meer gezocht worden naar verbindingen, bijvoorbeeld tussen onderwijs en andere maatschappelijke invloeden. Veel jonge mensen volgen hier nog wel het hbo-onderwijs, maar vertrekken daarna. Zo laat je ook kennis weglekken en dat is zorgelijk. Je moet ervoor zorgen dat jonge mensen zich hier uitgenodigd weten. De Kenniscampus bij de Hogeschool in Emmen, waar het bedrijfsleven en het hbo elkaar ontmoeten, is een goede eerste stap.

Verantwoordelijkheid Partijen zouden zich ook veel meer gezamenlijk verantwoordelijk moeten voelen voor een gebied. Dan moet je de intenties verankeren en verstevigen en de risico's met elkaar delen. Bijvoorbeeld bij een 'Cultuurhuus', waarin geïnvesteerd wordt door de woningcorporatie en de zorgaanbieder gezamenlijk. Of bij het meer rekening houden met het milieu. De zorg is namelijk een grote vervuiler. Dat kan natuurlijk niet overal en altijd. Zorgaanbieders kunnen niet tot elke prijs meedoen. Dan zou de gemeente structureel kunnen bijspringen met een budget voor innovatie. Welke gemeente heeft nu op zijn begroting een budget staan voor innovatie? Het zou toch bevrijdend zijn om ook eens dingen aan te pakken die niet van bovenaf gestuurd worden? Juist de kleinschaligheid van en de korte lijnen in de gemeente Borger-Odoorn maken dat je daar gemakkelijk een gesprek over zou kunnen voeren.

Tot slot verwacht zij dat de komende periode gekenmerkt zal worden door de 'kwaliteit van zijn', het je verbonden voelen met elkaar. Door het lage gezondheids- en welvaartsniveau hier moet je er wel harder aan trekken, maar ook hier hebben de jongeren de behoefte om het anders te doen dan nu. De gemeente zou moeten proberen om erachter te komen waardoor jonge mensen geprikkeld worden. Wat doet ertoe voor hen?

- o - o - o - o - o -

Van burger-naar overheids-participatie *Dirk Jasper Keegstra* is directeur van de Brede Overleggroep Kleine Kernen Drenthe. Centraal bij hem staat het meer betrekken van bewoners bij allerlei zaken binnen de gemeente onder het motto: " van burgerparticipatie naar overheidsparticipatie". Hoe kan je kwesties samen oplossen en ook betaalbaar houden? En: hoe kan een lokale overheid, die zich dienstbaar opstelt, meer ontwikkelingsgericht gaan denken?

Het dorp als thuis De dorpen hebben tegenwoordig meer een woonfunctie dan vroeger. Men heeft in de dorpen vooral moeite met voorzieningen die verdwijnen. Het gaat dan niet om winkels, want dat is al verleden tijd. Daarvoor gaat men al naar de grotere kernen. Het gaat meer om sociale voorzieningen, een plaats waar men elkaar kan ontmoeten. Onderzoek heeft aangegeven dat er lokaal sowieso een plek moet zijn waar een sociaal verenigingsleven is. Men moet elkaar daar kunnen ontmoeten en bij elkaar betrokken kunnen zijn. Het doel is toch om de bewoners die er zitten daar naar tevredenheid te laten blijven. Dan zou je ook moeten bouwen voor starters op de

woningmarkt want starters kunnen nu geen plek vinden en moeten noodgedwongen vertrekken. Om te zorgen dat ook ouderen langer in hun dorp kunnen blijven wonen, zouden voor hen nieuwe woonzorgcombinaties ontwikkeld kunnen worden, bijvoorbeeld in oude woonboerderijen.

De aandacht van het lokale bestuur gaat echter vooral uit naar de grotere kernen en bouwen voor de import en dat steekt nogal eens bij de kleinere dorpen. Het heeft een dwingend karakter en er wordt weinig aan de burgers gevraagd. Er zijn gelukkig al dorpshuizen die al in handen zijn van de dorpen zelf. Dat vraagt inzet van de bewoners, maar het moet wel van twee kanten komen. De gemeente zou hierin juist moeten investeren in plaats van te bezuinigen op de voorzieningen in de kleine dorpen.

Maatwerk

Ook voor woon- werkcombinaties en bedrijvigheid in de kleine dorpen is het lastig vanwege de regelgeving. Het “samen wonen” in de plattelandsdorpen is heel belangrijk, maar er moet echt ook ruimte geboden worden aan nieuwe bedrijven, die geen overlast geven. Ook de landbouw moet uiteraard blijven en geen overlast veroorzaken. Keegstra verwacht op dit punt geen revolutionaire veranderingen voor Borger-Odoorn. Het is al een leuke, gevarieerde gemeente die kansen biedt. Het slechtste scenario is in zijn ogen dat de gemeente zodanig saneert in de voorzieningen dat weliswaar alle voorzieningen er zijn, maar dat deze geconcentreerd zijn in de grotere kernen waardoor de lokale binding in de kleinere kernen veel schade zal lijden. Grote groepen mensen zijn nu eenmaal erg gebonden aan hun eigen dorp en hun sociale leven. Daar moet je serieus mee omgaan en per dorp kijken wat er aan de hand is. Dat is een kwestie van maatwerk. En je moet vanaf het begin met alle partijen in gesprek gaan. Het komt aan op verbinding maken met de bewoners en dus met goede communicatie.

- o - o - o - o - o -

Groen imago

Erik van der Bilt van de Stichting Drents Landschap vindt dat Borger-Odoorn het imago van groenste gemeente van Drenthe zou moeten koesteren. Dat zijn bestaande kwaliteiten die op duurzame wijze versterkt kunnen worden. Grotere natuurgebieden zouden onderling verbonden kunnen worden, inclusief vernatting in de oude beeklopen en stroomdalen. Extra financiële middelen hiervoor kunnen gegenereerd worden door middel van opcenten op bouw kavels. De EHS moet daarbij gevrijwaard blijven van woningbouw en de landbouw zou zich moeten schikken naar de gewenste schaal en identiteit van het landschap. Op de Hondsrug zou bijvoorbeeld veel meer de nadruk moeten liggen op recreatie en een goede toegankelijkheid om aantrekkelijk te zijn voor veel bezoekers. Daar hoort ook een transferium bij om het bos bereikbaar te houden voor de mensen en dat op een zodanige plek is gesitueerd dat de bossen vrij blijven van teveel onnodig gemotoriseerd verkeer. De ruimtelijke kwaliteit staat hierbij centraal, verrommeling moet worden voorkomen. Dat betekent geenszins een stop op allerlei ontwikkelingen, maar wel dat de gemeente een strakkere regie hanteert op wat waar wel of niet kan. Bijvoorbeeld door het stellen van basiskwaliteitseisen, een goede inpassing van functies in hun omgeving, een betere voorlichting aan burgers, behoud van erfgoed en het instellen van een landschapsfonds. Goedkoop is duurkoop en dat is de verkeerde weg. De gemeente zou juist moeten gaan voor de economie van de duurzaamheid. Geen groei in geld, maar groei in kwaliteit. Dan kunnen oude kerken hergebruikt worden als

gemeenschapshuis, boerderijen worden omgebouwd tot zorgboerderij of kleinschalig nieuwe bedrijf en kan zelfs een bedrijventerrein worden aangelegd, mits het kwaliteit heeft en past in zijn omgeving.

Opwaarderen

Ook vindt Van der Bilt dat Drenthe veel meer dan nu het geval is positief vermarkt zou kunnen worden. Het is het best bewaarde geheim van Nederland. Het perfecte leven hier kan opgewaardeerd worden. Daar hoeft Drenthe zich geenszins voor te schamen. Elitair zijn is ook een positieve kwaliteit. En vanuit natuur en landschap bekeken is krimp van de bevolking een zegen. Die realiteit betekent dat we hier definitief afzien van grootschalige nieuwbouwplannen en vol gas inzetten op herstructurering van de minst kwalitatieve plekken, bijvoorbeeld in het veenkoloniale deel van de gemeente, waar ook het landschap wel versterkt mag worden (bijvoorbeeld met bosaanplanting). Dat geldt ook voor keuzes ten aanzien van de landbouw. Willen we hier wel verdere schaalvergroting, de komst van megastallen of windenergie of zoeken we het meer in natuur en recreatie?

- o - o - o - o - o -

Ton Selten en *Magda Sulmer* werken bij Wooncom. Dat is één van de woningcorporaties die in Borger-Odoorn actief is. Tegenwoordig afficheren zij zich meer als gebiedsontwikkelaar. De toekomst van Borger-Odoorn zou je minimaal op twee schaalniveaus moeten beschouwen: de interne dynamiek op de woningmarkt en de ligging in het grotere verband van steden zoals Emmen, Assen en Groningen.

Interne dynamiek

Intern zijn vier kwadranten te onderscheiden. Die kwadranten zijn van belang als fundament voor een consistente krimpstrategie voor de gemeente. Krimp staat namelijk wel als paal boven water. De bevolkingsdaling verloopt het hardst op het zand. Dat gebied (Borger, Odoorn, Exloo, kleine kernen op het zand) zal zich wel redden. De aantrekkingskracht voor veel mensen (individuele vestigers) uit het westen van het land zal groot blijven. Zorgkind is wel het dorp Exloo, dat nu erg hard vergrijsst. Dat zet spanning op de multifunctionele accommodatie in het dorp.

"Mooie Krimp" in het veengebied

Krimp is minder uitgesproken in het veenkoloniale deel van de gemeente. Geboorte- en sterftcijfers blijven daar ook in 2018 redelijk in evenwicht. Daar zal echter wel de dynamiek het grootste zijn. Voor een deel van het veenkoloniale gebied zal een "mooie krimpstrategie" ontwikkeld moeten worden. Verwacht wordt dat het noordoostelijke kwadrant van Nieuw Buinen/Buinerveen/Drouwenerpark de beste papieren heeft vanwege de rust, ruimte, de prijs en vooral de nabijheid van (de voorzieningen van) Stadskanaal. Bovendien willen mensen graag wonen in een veenlintdorp. Minder florissant staat Tweede Valthermond en omgeving er voor, m.n. vanwege de afstand tot voorzieningen. Voor dit kwadrant moet je vooral binnengemeentelijke verhuisbewegingen op gang brengen.

Wil je als veengebied in de toekomst ook aantrekkelijk zijn voor vestigers van buiten (die geen voorkeur hebben voor de dorpen op het zand), dan moet je de kracht van het lint zoeken in de buurt van voorzieningen (de as Nieuw Buinen – Stadskanaal). De druk op dit deel van het veen zal dus toenemen wanneer de krimp goed georganiseerd wordt. Er zullen per saldo woningen verdwijnen in de Monden en in de kern van Nieuw Buinen

(saneren, sloop) waardoor op de woningmarkt ruimte komt om in Drouwenerpark het wervende nieuwe woonmilieu te creëren. "Mooi Krimpen" wil overigens ook zeggen dat je de analyse deelt met de bewoners in het gebied, dat je daar de tijd voor neemt en dat je samen (bewoners, corporatie en gemeente) tot een conclusie en strategie komt, waar je samen invulling aan gaat geven. D.w.z.: geen tweede Ganzedijk. Verkoop en sloop is nodig om de leefbaarheid en de beeldvorming van de streek weer omhoog te krikken. De inkomsten kunnen worden aangewend om de beoogde krimp niet alleen in de sociale woningvoorraad maar ook in de particuliere voorraad tot stand te brengen. Er zijn namelijk ook in dat segment tal van slechte woningen.

**Doelgroepen
en imago**

Het zand is vooral aantrekkelijk voor individuele vestigers van buiten. Lokkers zijn rust, ruimte, natuur en de prijs. Wel blijft de afstand van de regio tot het westen van Nederland behoorlijk groot. Op de dimensie bereikbaarheid neemt de relatieve afstand tot Borger alleen maar toe. Een optie zou kunnen zijn om thuiswerk te faciliteren opdat mensen niet voortdurend hoeven te reizen naar het westen. Nieuwe woonmilieus zouden dan moeten beschikken over snelle ICT-verbindingen. Deze moderne groep thuiswerkers is nu misschien nog niet zo groot, maar stel dat die groep in 2018 ongeveer vijftien procent bedraagt, dan zou dat al een geweldige markt zijn. Daar kan je als gemeente op inspelen om je te onderscheiden van andere gemeentes. Bovendien kan dit mooi gecombineerd worden met behoud van rust en ruimte in de omgeving van de dorpen op het zand.

Voor het veen is het in belangrijke mate een herschikking van woningbehoefte binnen het veenkoloniale gebied. Is het veen ook aantrekkelijk voor dit type nieuwkomers van buiten? Dat roept vooralsnog vragen op. Kun je pionierend wonen in het veen? Is dat wat deze doelgroep aanspreekt? Is het aan te haken aan Lofar? Wil je mensen ongebreideld en met zo min mogelijk voorschriften laten bouwen in een veenkoloniale setting? Voordeel is dat nieuwkomers dan nabij de voorzieningen van Stadskanaal wonen (ziekenhuis, theater, onderwijs). Nadeel is het imago probleem van Stadskanaal.

**Regionale
context**

Het onderscheidende van Borger-Odoorn is om niet hetzelfde te doen als Stadskanaal en Emmen, maar om te profiteren van die steden en de eigen kwaliteiten van rust en ruimte te benadrukken. Dat betekent dat je als Borger-Odoorn zo min mogelijk voorzieningen zelf hoeft te hebben omdat je voor theaters, bioscopen, ziekenhuizen, MBO, HBO, dierentuin, ROC's etcetera kunt terugvallen op de omgeving. De ligging van Borger-Odoorn is wat dat betreft prima: je kunt alle kanten op. In de toekomst zou je Borger-Odoorn bij wijze van voorbeeld ook kunnen zien als een aantrekkelijke 'buitenwijk' in het ommeland van Emmen. En binnen 30 minuten ben je dan in twee nationale parken (Drents Friese Wold en Drentse Aa gebied) en in Stad Groningen. Dat zou betekenen dat je als gemeente vooral investeert in verbindingen en veel minder in voorzieningen of bedrijvigheid. De vestigers waar je dan op mikt zijn veertig plussers, geen drenthenierders (zestig plus) of starters op de woningmarkt (twintigers en dertigers). De jeugd zou je ook niet moeten willen vasthouden. Die gaan sowieso weg, elders studeren en werken en een deel komt misschien wel weer terug.

- o - o - o - o - o -

Groeien in krimp *Roel Zwiers* werkt bij het stafbureau van het openbaar primair onderwijs in Borger-Odoorn. Het motto voor dit onderwijs is 'groeien in krimp'. D.w.z.: meer kwaliteit met minder scholen. Het imago is en blijft vooral het beeld van actieve pluriformiteit. Respect en verdraagzaamheid voor andersdenkenden staat voorop.

Sluiten van scholen Er zijn in de gemeente nu formeel 16 openbare basisscholen. In de afgelopen jaren is in Drouwenerveen 1 school gesloten i.v.m. de grootte: te weinig leerlingen om te voldoen aan de wettelijk instandhoudingsnorm. Die norm ligt in Borger-Odoorn op 33 kinderen. De eigen gekozen norm in de gemeente is rond de 50 leerlingen per school. Die eigen norm is o.m. gebaseerd op onderwijsuitgangspunten en ontwikkelingspsychologie. De lange termijnprognoses geven duidelijk krimp aan. Dat betekent dat het huidige scholenbestand niet kan worden gehandhaafd. Het beleid is nu om op termijn in de komende jaren terug te gaan naar paar grotere scholen in de hoofdkernen, misschien in de vorm van een multifunctionele accommodatie hier en daar. Dan verdwijnt de basisschool uit de kleinere dorpen.

Grote school of teleonderwijs? Het verzorgen van hoogwaardig onderwijs vereist een zekere bundeling. Goed onderwijs kan zowel in heel kleine als in heel grote scholen gegeven worden, maar er is ook nog zoiets als de sociale ontwikkeling van het kind, de aanwezigheid van leeftijdgenoten, de omvang van het team e.d. Dat vergt vaak een wat grotere school. Dat betekent dat ouders en kind soms wat verder zullen moeten reizen. Het gebeurt nu al dat ouders op weg naar hun werk hun kind afzetten bij een school in Emmen. ICT is hiervoor geen oplossing. Teleonderwijs als vorm van lange afstandsonderwijs zal wel steeds vaker voorkomen. Nu kan al gewerkt worden met digitale schoolborden en real time informatie. Een leerkracht kan zo ook kinderen onderwijzen die niet fysiek aanwezig zijn (thuis of in het dorp). Sommige onderdelen van het onderwijs zouden hierdoor vervangen kunnen worden. Een tegenbeweging is echter dat rond de (brede) school steeds meer zaken fysiek geconcentreerd worden, zoals de koppeling met sport, inzet van meer specialisten, bovenschoolse activiteiten, voor- en naschoolse opvang e.d. Ook de afnemende inzet van ouders (tweeverdieners) bevordert niet het teleonderwijs.

- o - o - o - o - o -

Gerrit Jonker is directeur van Sedna. Dat is een welzijnsorganisatie, waarin o.m. de Stichting Welzijn Borger-Odoorn nog niet zo lang geleden is opgegaan. In algemene zin bezorgt de gemeente hem geen nachtmerries. De problemen zijn vergelijkbaar met die in het Westen van ons land, alleen de schaal en omvang is hier anders en daardoor minder massaal.

Van aanbod-naar vraagoriëntatie Wel belangrijk is dat de gemeente de omslag moet gaan maken van aanbodoriëntatie naar vraagoriëntatie. Het denken in termen van fysieke oplossingen, zoals het bouwen van MFA's in enkele hoofdkernen, zou in sterkere mate voorafgegaan moeten worden door analyse van de specifieke vraag en behoefte in de dorpen. Neem het voorbeeld van de brede school die er moet komen in Nieuw Buinen. Heikel punt is nu de fysieke scheiding op het schoolplein. Daaronder ligt de veel belangrijker vraag naar welke identiteit je als dorp wilt behouden of ontwikkelen. Er zou

eigenlijk eerst een dorpsvisie moeten zijn, gebaseerd op behoeftes en de vraag van mensen, voordat je überhaupt de schop in de grond steekt.

Civil society

Zeker is dat de groep van ouderen groter zal worden (m.n. de 75-plussers) en dat er tegelijkertijd ontgroening plaatsvindt. Onzeker is hoe je met die veranderende vraag om moet gaan. Denk aan leeftijdbestendige woningen (fysiek), beïnvloeding van koopgedrag (voorlichting) of aan het inkopen van zorgdiensten (verantwoordelijkheid). Anders dan de doorsnee oudere van nu, zijn de toekomstige ouderen grosso modo langer zelfstandig, mobieler en rijker. Oudere inwoners van een dorp zullen zelf (individueel of collectief) zorg gaan inkopen en bepaalde welzijnsvoorzieningen willen gaan cofinancieren. De variatie aan particuliere arrangementen zal dus toenemen. Hoe ga je daar als gemeentelijke overheid mee om? Veel meer focussen op de steun aan 75-plussers? Generiek beleid vervangen door specifiek beleid dat in dorp A anders uitpakt dan in dorp B? Dat kunnen pijnlijke keuzes zijn. Dat geldt ook voor bijvoorbeeld een peuterspeelzaal. Die komt ergens in een MFA in een grotere kern en mensen worden gevraagd hun kind daar naartoe te brengen. Dat gaat niet werken. Dat betekent dat die nieuwe multifunctionele accommodatie met peuterspeelzaal en al niet vol komt en dus de gemeente geld gaat kosten. Moet je die verantwoordelijkheid niet veel meer bij de mensen zelf neerleggen? Dat geldt ook als je oud bent en niet meer naar de Albert Heyn kan. Dan kan je een particuliere dienst regelen, eventueel collectief met burens, en is het nog maar de vraag in hoeverre de gemeente daar partij in is.

Zakelijkheid

Instellingen en zorgorganisaties worden steeds grootschaliger omdat het bedrijfseconomisch functioneren en de marktwerking daarom vragen. Zij overstijgen steeds vaker de schaal van de gemeente en zijn ook steeds minder 'gebonden' aan lokale issues. Bovendien neemt de afhankelijkheid van subsidies af en ook innovatie vergt een bepaalde omvang. Dat leidt tot zakelijker contacten met de gemeente. Voor gemeenten kan het belangrijk zijn dat ze meer gaan samenwerken. De Agenda voor de Veenkoloniën kan bijvoorbeeld gelden als regionale aanpak om de taalachterstand in dit gebied weg te nemen. Daarnaast zullen maatschappelijke ondernemers elkaar vaker gaan opzoeken. Zo ligt samenwerking tussen Sedna en de Rabobank voor de hand omdat de bank als eerste ziet wanneer mensen hun rekening niet meer kunnen betalen. Die mensen komen ook op het spreekuur bij maatschappelijk werk. Samenwerking levert dan wederzijds voordeel en de uitdaging zit in de verrassende combinaties, zoals een computercursus voor ouderen (toegankelijkheid internet)/telebankieren (besparing voor de bank). Dit zijn geen tegenstrijdige belangen meer, maar meekoppelende belangen, die bovendien de overheid daarvoor niet nodig hebben.

Empowerment

Een belangrijk maatschappelijk dilemma is tot slot dat hoe meer mensen je beter opleidt, hoe meer er zullen weg trekken. De competente jongeren vinden in de regio geen baan. Wie achterblijven zijn de jongeren met een taalachterstand, de vele analfabeten, werklozen, de VMBO'ers e.d. Er is ook weinig economische innovatie van binnenuit. Wil je de economie vlot trekken en achterstanden opheffen, dan is ook een vorm van regionale empowerment nodig. Niet alleen vanuit sociale motieven maar juist vanwege de economie. Dat vergt ook aanpassing van het beeld dat elders bestaat van Drenthe. De reclame zet nu in op recreatie en toerisme, maar

het is ook interessant om hier te wonen en te werken. Bijvoorbeeld onder de slogan 'Drenthe Pioniersland' of 'Wild Wonen in Drenthe'.

- o - o - o - o - o -

**Kiezen voor
Kwaliteit**

Hein Klompmaker is directeur van het Hunebedcentrum. Hij ziet het museum als een onderdeel van de omgeving, dat midden in de samenleving staat en in die zin verbonden is met de streek, het toeristisch beleid (dé belangrijkste economische pijler van de gemeente) en cultuur. Over de grenzen van sectoren en disciplines heen wordt archeologie gekoppeld met literatuurgeschiedenis, economie en nieuwe en innovatieve invalshoeken. Hij vindt dat de gemeente zou moeten kiezen voor kwaliteit. Het Hunebedcentrum zelf is zo'n kwaliteitsimpuls geweest. De winst is dat investeringen niet worden versnipperd, maar geconcentreerd zijn ingezet waardoor er een extra spin-off is, bijvoorbeeld naar de horeca die meeprofiteert van de vele bezoekers aan het museum (bijna 100.000 per jaar).

Identiteit

Naar de toekomst toe zou de identiteit van de gemeente veel scherper geprofileerd kunnen worden. Niet territoriaal, maar thematisch. In een nieuw plan zou verwezen kunnen worden naar het verleden op een wijze die verder gaat dan alleen de straatnamen die herinneren aan het verleden. Dat kan veel creatiever, minder bescheiden. Vgl. de wijk Daalkampen bij Borger, waar veel is opgegraven dat landelijk bijzonder is (zoals huisplattegronden van de Bronstijd, IJzertijd, Romeinse tijd e.d.). In het straatbeeld zou je de opgegraven plattegronden kunnen tonen. Dat verleent identiteit en daar zijn veel mensen ook erg in geïnteresseerd. Archeologie is dan ook niet louter een kostenpost, maar kan ook geld genereren. Wil je een dynamische plattelandsgemeente zijn in 2018, dan moet je niet de moderne tijd tegenhouden. Wel behouden wat je kunt behouden (monumentaal, beeldbepalend), maar niet de tijd stil zetten. Het moet hier geen Orvelte worden. Maak het maar dynamisch, doe iets nieuws, overstijg de oubolligheid van het grazende schaap.

History Valley

Daarmee kan de gemeente aanhaken op de belangstelling van mensen voor archeologie. Hij ziet het liefste dat Borger-Odoorn (met Borger als kern) zich profileert als 'History Valley' vanuit het idee dat de geschiedenis ons wat te vertellen heeft waar we trots op zijn. Dat kan met activiteiten op het gebied van muziek, boeken, internet, feesten, uitleg, 'living history'. Daarin kan Borger-Odoorn zich onderscheiden. Zelfs Lofar past in zo'n concept omdat Lofar terugkijkt naar de oorsprong van het heeal. Ook de hermeanderende Hunze past goed in dit concept. Verbindt de natuur, een groen uitloopgebied voor Borger, waterretentie en het Hunebedcentrum als rode draad voor wandelingen, educatie en dergelijke. Dat kan vervolgens iets minder bescheiden dan nu gebeurt vermarkt worden door veel meer aan gebieds promotie te doen. Denk aan bruine borden langs de doorgaande wegen, kunst langs de N34 die refereert aan het gebied en zijn cultuur en het uitdragen van de verhalen van de streek. De demografische krimp biedt hiervoor bovendien nieuwe kansen. Er komt dan meer ruimte om natuur te ontwikkelen en met enige allure de geschiedenis te beleven, waardoor je mensen als toerist hiernaartoe kan trekken.

Integrale aanpak

Een concept als History Valley legt de nadruk op de eigen kwaliteiten

van de gemeente en hoe je die wilt presenteren. Dat gaat dwars door de sectoren heen. Ook als het gaat om de rotonde in het centrum van Borger of de winkels en terrassen daar die nu met de kont naar de weg staan alsof daarmee symbolisch gezegd wordt: 'wij zien u niet staan'. Cultuur, geschiedenis, landschap, natuur, economie, toerisme: het hangt allemaal met elkaar samen en je moet het ook als één beweging zien. Een van de mooiste plekjes is bijvoorbeeld de overgang van Hondsrug naar veen met enorme vergezichten. Daar is echter geen plek om te stoppen of een informatiepaneel die uitleg geeft aan bezoekers. Dat heeft alles te maken met eigen trots en identiteit. Nu sparen we de kool en de geit, de gemeente kiest niet en daardoor blijven veel zaken marginaal. Kiezen voor kwaliteit vraagt om focus en niet om versnippering. Dat kan je niet op z'n beloop laten, dat moet je regelen.

Bijlage 1: Vigerend beleid en beleidsplannen

Ontwikkelingsvisie Borger 'Waterrand op het zand' (1998)

Deze strategische visie is een streefbeeld (geen eindbeeld) voor de middellange termijn, gericht op het zandgebied van de gemeente en de positie van Borger, en gedragen door drie thema's:

- Herkenbaarheid: gebruik en herontwikkeling van samenhang en contrasten van beekdal, cultuurhistorie en nieuwe identiteiten voor verstoorde gebieden, zoals ten westen van de N34. Het streven naar herkenbaarheid is vooral opgehangen aan de weer benutten van het beekdal. Dat maakt de ontwikkeling van een op water gericht dorpslandschap aan de oost- en zuidzijde van Borger logisch (combinaties van wonen/recreatie/natuur).
- Bereikbaarheid: interne routes voor langzaam verkeer en een netwerk van (recreatieve) verbindingen van en naar het buitengebied
- Kwaliteit: behoud van de kwaliteiten van Borger door versterking van het winkelcentrum en de horeca in 'Oud-Borger', ontwikkeling van multifunctionaliteit in 'Nieuw-Borger' in samenhang met meer recreatieve en hoogwaardige bedrijvigheid en het bieden van ruimte in 'Nieuw-Borger' over de snelweg aan functies en voorzieningen die in 'Oud-Borger' conflicteren met andere belangen, zoals een natuurtransferium aan de westkant van de N34.

Per deelgebied is het streefbeeld uitgewerkt.

De visie heeft o.m. de aanzet gegeven voor een structuurplan voor Borger Centrum en voor een aantal 'natte' projecten, zoals het Hunzeproject, dat een gezamenlijk initiatief is van de provincie Drenthe en de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn en Tynaarlo om samen met de inwoners te kijken hoe in de Hunzevallei aan de natuur, het bedrijfsleven, de landbouw en de recreatie een goede invulling kan worden gegeven. Eén van de projecten is het project Flessenhals in Borger, gericht op verbetering van de waterhuishouding, het natuurvriendelijk maken van de oevers in Borger van het kanaal Buinen-Schoonoord, het aanleggen van een vistrap en een faunapassage, het renoveren van een sluis en de aanleg van een voetpad en een fietspad.

Structuurplan Borger Centrum (2006)

De ontwikkelingsvisie Waterrand op het Zand vormde de basis voor een structuurplan met op uitvoering gerichte bouwplannen om knelpunten in het centrum van Borger aan te pakken. De belangrijkste knelpunten zijn de barrièrewerking van de N 374, de kwaliteit van het verblijfsgebied in combinatie met het aanzien van de winkelpanden en overige bebouwing. Centraal in het plan staat het terugdringen van de overheersende rol van het doorgaande verkeer. Er worden mogelijkheden geboden voor nieuwbouw van winkelunits en horecavoorzieningen. In het plan is verder veel aandacht voor parkeren en verkeersveiligheid.

Ook de nieuw te bouwen wijk Daalkampen II ten westen van de N34 borduurt verder op de visie. Naast woningbouw biedt het plan ruimte voor lichte niet hinderlijke bedrijvigheid en er is ruimte voor een combinatie van wonen en werken. De woningen zijn bedoeld voor gezinnen, jonge starters en senioren (appartementen en grondgebonden woningen in de zorgsfeer). Het accent ligt op de koopsector maar er is ook aandacht voor de huursector. Het nieuwe deel van de wijk krijgt evenals het bestaande

deel een ruime opzet met brede groenstroken die voor een deel ecologisch beheerd worden.

Nieuwe ontwikkelingen zijn voorts de uitbreiding van het kleinschalige bedrijventerrein Aan de Strengen/Strengeweg aan de noordwestzijde van het dorp, bestemd voor o.a. lokale bedrijven en bedrijfswoningen, en het plan voor een Avontuurlijk Toeristisch Centrum (ATC) bij de kruising van de N34. Het plan voorziet in de aanleg van een combinatie van verschillende toeristische (slecht weer) attracties, een horecavoorziening en een parkeervoorziening voor circa 335 auto's. Vandaar wordt toeristisch alternatief vervoer geregeld naar de verschillende toeristische attracties in de directe omgeving zoals het Hunebedcentrum en het centrum van Borger.

Economisch beleidsplan (2001)

Bijna 80% van het grondgebied in de gemeente is in agrarisch gebruik. Het resterende deel wordt gebruikt voor natuur en bos (15%), bebouwing (3%) en wegen (2%). Een kwart van alle bedrijfsvestigingen is agrarisch (400). Belangrijke teelten zijn graan, fabrieksaardappelen, suikerbieten en groenvoedergewassen. In totaal circa 15.000 ha. Op het veen zijn de bedrijven groter qua oppervlak en economische omvang. Er is relatief weinig sprake van nieuwe teelten (bloembollen, tuinbouw, hout). Ook verbrede landbouw is beperkt: huisverkoop (11) en verblijfsaccommodatie (8). Daarnaast is de sector recreatie en toerisme belangrijk.

De bedrijvigheid in de gemeente is kleinschalig: ruim 1400 vestigingen met gemiddeld 3,5 persoon per vestiging. Meeste werkgelegenheid zat in de bouwsector, de industrie en de landbouw, maar zit nu in de commerciële dienstverlening, de industrie, de gezondheidszorg en de niet-commerciële dienstverlening (Statistisch Jaarboek 2006). De meeste bedrijven zitten in de handel en diensten. Detailhandel is vooral geconcentreerd in Borger (40%). Er zijn vier bedrijventerreinen: Drentse Poort (Nieuw Buinen), Nieuw Buinen, De Strengen (Borger) en Noorderkijl (2^e Exloërmond). Er zijn geen kavels meer beschikbaar, terwijl er wel vraag naar locaties voor kleinschalige bedrijven is. Vanuit de markt is bovendien vraag naar locaties waarop werken en wonen gecombineerd kan worden. De grootste groeiers (2002-2006) zijn de zakelijke dienstverlening en de overige diensten (Statistisch Jaarboek 2006).

Sterk zijn met name het 'schone imago' en het goede woon- en leefklimaat en de goede voorzieningen (o.m. R&T). Zwak is het ontbreken van goed geoutilleerde bedrijventerreinen, de infrastructuur en de afhankelijkheid van toerisme. Daar zit ook wel een kans (natuurtransferium), maar er zouden ook andere, kleinere bedrijven in dienstverlening ('werken aan huis', zoals bij advies- en ontwerp bureaus en ict-bedrijven), horeca en toelevering naar de gemeente moeten worden getrokken, wellicht met behulp van bedrijfsgebouwen. Ondernemers voelen de concurrentie van Stadskanaal en Gieten (parkeerruimte, inrichting van de dorpskernen).

De agrarische sector ziet voldoende perspectief. Sterke punten zijn de grondsoort, de verkaveling, relatief lage grondprijzen en de nabijheid van verwerkende industrie. Er liggen kansen bij verbreding, inplaatsing melkveehouderij, intensieve teelten en de promotie van landbouw als kwaliteitsproduct. Opvolging, regelgeving en concurrentie op de grondmarkt zijn reële bedreigingen.

In de R&T sector kan vrijwel iedere doelgroep terecht. Het landschap is gevarieerd, er zijn kleinschalige en specifieke attracties en er is een gevarieerd aanbod aan overnachtingsaccommodaties. Daarentegen is het imago een beetje oubollig, laat de kwaliteit soms te wensen over en is de productdifferentiatie onvoldoende. Er zou beter ingespeeld kunnen worden op nieuwe wensen van toeristen (cultuur, platteland, milieu, actief), inclusief voorzieningen voor buiten het hoogseizoen en een betere promotie.

De visie is gebaseerd op het combineren van plannen (zoals voor de Veenkoloniën en het Hunzeproject) en het meer met elkaar verbinden van zand en veen. Daartoe is o.m. samenwerking nodig (integrale dorpsvisies), het uitbouwen van Borger als centrale kern en het verbinden van zand en veen bijv. door wandel-, fiets- en vaarroutes (evt. samen met buurgemeenten). Er moeten meer nieuwe vormen van woonwerkcombinaties komen, stimuleren van hergebruik van agrarische bedrijfsgebouwen en (thematische) bedrijventerreinen, hoogwaardig ingericht en landschappelijk goed ingepast. De landbouw zal moeten innoveren (broedkamer nieuwe rassen en teelttechnieken, nieuwe teelten, duurzame bedrijfsvoering, duurzame energie, nieuwe niet-agrarische activiteiten).

Toekomstvisie 'Eigen kwaliteit, de grondslag voor groei' (2002)

Aanzet voor een toekomstvisie en nieuwe perspectieven voor Borger-Odoorn, met name gericht op het veenkoloniale deel van de gemeente. Samenwerking tussen Borger-Odoorn en Stadskanaal is hiervoor noodzakelijk. De visie is gebaseerd op de kwaliteiten van het gebied (rust, stilte, diversiteit en ruimte) en die van de samenleving (betrokken en verbonden). Het is een samenhangend bouwwerk, dat als 1 geheel uitgevoerd zou dienen te worden.

Probleem: wel veel plannen, weinig resultaat. Weinig economisch perspectief veenkoloniën, geringe en onevenwichtige bevolkingsgroei, relatief hoge werkloosheid en een welvaartsniveau onder het landelijk gemiddelde. Afgelegen gebied en niet goed/snel bereikbaar per auto of trein. Veenkoloniën wel van nationaal belang voor landbouw (bulk) vanwege schaal, watersysteem en bodemsamenstelling. Subsidies lopen af vanwege grotere EU waardoor inkomsten zullen dalen. De kosten lopen op (milieu) en veel bedrijven zullen moeten stoppen. De kostprijs moet lager: meer produceren op een kleiner oppervlak.

In sociaal opzicht mikt de visie op instroom, absorptie en inpassing. Wat nodig is, is een nieuwe geleidelijke instroom van jonge en kapitaalkrachtige bewoners met hoger opleidingsniveau en nieuwe MKB-bedrijven. Daarbij moet rekening worden gehouden met het absorptievermogen van de bestaande gemeenschappen, die overigens veranderingen relatief gemakkelijk opnemen. Het gebied is aantrekkelijk vanwege rust, stilte en ruimte en de aanwezige ondergrond (landschap, water, bodem). Om dit te realiseren moeten er meer woningen komen en een grotere differentiatie in woonmilieus, m.n. in Stadskanaal/Nieuw Buinen en in de linten van het gebied. Tot 2030 10.000 woningen extra. Bevolkingstoename 37% (ruim 17.000 inw).

In kwalitatief opzicht gaat het om nieuwe woonmilieus, passend bij het landschap en als draagvlak voor de voorzieningen, zoals stads (meer allure en betaalbaar voor jongeren), nabij de stad, in het lint en in exclusieve buitenplaatsen aan de rand van de (beekdal-)natuur. De

zoekrichtingen zijn: stedelijk gebied Stadskanaal/Nieuw Buinen en zuidzijde Stadskanaal richting Musselkanaal (bereikbaar ruim wonen). Spaarzaam bouwen aan de rand van natuur (Hunzelaagte). Ontmengen landbouw en wonen in de linten (lintwonen als vrij wonen midden in het agrarisch gebied). Evt. combinaties van wonen en werken in kleinschalige vorm

In economisch opzicht mikt de visie op landbouw, bereikbaarheid en nieuwe economische dragers.

Wat nodig is, is schaalvergroting naar 200 tot 250 ha. per bedrijf (concurrentie), ontmengen met andersoortige landbouw (herstructurering), weghalen van de landbouwfunctie uit de linten (leefbaarheid), nieuwe economische dragers (toekomstperspectief), betere bereikbaarheid via de N366 ter versteviging van de positie van Stadskanaal/Nieuw Buinen en ontlasting N34 (Interliner Groningen-Emmen) en ruim 40 ha. bedrijventerrein per jaar erbij (2030: 2 x zo veel als nu:152 ha)

In kwalitatief opzicht gaat het om de circa 10% vrijkomende landbouwgrond die gebruikt kan worden voor nieuwe natuur (Hunzevallei) en nieuwe woongebieden (grens Stads- en Musselkanaal). Nieuwe economische dragers moeten mikken op onthaasting, nieuwe zorgconcepten en nieuwe woningen als economische impuls (wooneconomie). Dat betekent nieuwe (MKB)sectoren aantrekken die profijt hebben van landschap, rust en ruimte, zoals zorg, recreatie en toerisme. Vooral de zandgronden zijn daarvoor kansrijk. Geen distributiesector, industrie of grote toeristische trekkers. Wel uitbreiding bedrijventerrein in zuidelijke richting langs de N366 en opwaardering van die weg tot ongelijkvloerse autoweg 1x2, ook om de linten te ontlasten.

Kern en Kader (serie van nota's 2003 – heden)

In de eerste nota is een kader over voorzieningen en verzorgingsgebied voor de 25 kernen van de gemeente opgesteld met een verdeling tussen hoofdkernen en kleine kernen en lokale en bovenlokale functies. De resulterende kernstructuur is gebaseerd op bestaand gemeentelijk en provinciaal beleid, zoals het provinciaal omgevingsplan, bestemmingsplannen en relevante beleidsnota's.

De tweede nota (2004) bevat uitgangspunten en criteria voor onderhoud en investeringen (welk type kern houdt of krijgt welke voorzieningen). De nota gaat niet over een concrete verdeling of toewijzing van de voorzieningen, maar over de criteria voor deze toewijzing. Beide nota's dienen om bestaande en toekomstige voorzieningen (zoals scholen, dorpshuizen en sportaccommodaties) te toetsen. Op basis hiervan zijn de scholen, de peuterspeelzalen, de bibliotheken, de dorpshuizen, de gymzalen, sportzalen, sporthallen en sportvelden in de verschillende kernen getoetst aan de criteria. Een gemeentelijke werkgroep is nu bezig om per dorp en samen met elk dorp te kijken naar de mogelijkheden en de verwachtingen van voorzieningen. Uitgangspunt is dat er een betere verdeling en kwaliteit van de voorzieningen in de gemeente moet komen. Het ontbreekt de gemeente aan voldoende financiële middelen om alle voorzieningen in stand te houden. Daarnaast worden er wel steeds meer eisen gesteld aan de veiligheid, kwaliteit en functionaliteit van deze gebouwen. Dat kost extra geld. Het gemeentebestuur moet straks kiezen hoe het beschikbare geld ingezet kan worden opdat iedereen gebruik kan maken van veilige voorzieningen die voldoen aan de eisen van deze tijd.

Woonplan (2004)

Het integraal Woonplan kijkt naar het woonbeleid tot 2010 met een doorkijk voor de jaren daarna.

Borger-Odoorn is een aantrekkelijke gemeente met veel rust, ruimte en groen waar het goed wonen is en dat moet zo blijven. Sterke punten van de gemeente zijn het aantrekkelijke woonmilieu met een betaalbare woningvoorraad (koop/huur), relatief jonge leeftijdsopbouw in het veengebied, saamhorigheidsgevoel (naoberschap), veel voorzieningen en veilig. Zwak zijn de uitbreidingsmogelijkheden op het zand, de sterke ontgroening en vergrijzing, weinig mogelijkheden voor doorstroming, slecht openbaar vervoer, veel woningen slecht toegankelijk voor gehandicapten en de negatieve spiraal op het veen (groot vertrek van jongeren, achterblijvende economie, groeiende werkloosheid, verschraling van voorzieningen). Verschillen tussen de twee woningmarktgebieden van zand en veen zouden moeten weggewerkt. Onderdeel daarvan is het plan voor een nieuw woongebied ten noorden van Nieuw Buinen (Drentse Horn), waar binnen 15 jaar 1500 woningen gebouwd worden (50% lokaal Stadskanaal en Borger-Odoorn, 50% instroom). Borger en Nieuw Buinen kunnen zich overigens goeddeels onafhankelijk van elkaar ontwikkelen omdat de externe oriëntatie verschilt en er tussen beide dorpen weinig verhuizingen plaatsvinden.

Op het zand is al jaren geen natuurlijke aanwas meer. Er wonen relatief veel ouderen. De groei is vooral een gevolg van instroom (toename woningvoorraad: Daalkampen 1).

Op het veen is geen bevolkingsgroei omdat het vertrek groter is dan het (afnemende) geboorteoverschot van een relatief jonge populatie. De woningvoorraad op het veen is nauwelijks gegroeid.

Vanwege de gezinsverdunding in de gemeente is er na 2010 nog wel een behoorlijke woningbehoefte: 800 wo. en op termijn vallen de verschillen in woningvraag tussen zand en veen weg, in tegenstelling tot nu met druk op de woningmarkt op het zand die groter is dan op het veen.

Voor de gemeente als geheel is het beeld dat de jeugd en ouderen vertrekken (15-24 jaar en 65+), vooral richting Stadskanaal, de stad Groningen, Emmen en Assen. Gezinnen met jonge kinderen en jonge senioren vestigen zich, vooral afkomstig uit het westen of uit Emmen. Opvallend is dat de jonge huishoudens relatief ondervertegenwoordigd zijn. Zij wijken uit naar elders omdat ze geen keuze hebben (slechte doorstroming, geen betaalbare koopwoningen). De groep lage inkomens ligt in het veengebied aanzienlijk boven het landelijk gemiddelde (40% t.o.v. 32%).

Ongeveer eenderde van de voorraad is huur. Meer dan 70% van de woningvoorraad is geheel of half vrijstaand in uiteenlopende prijsklassen en kwaliteiten. Er is een groot tekort aan geschikte woonruimte voor senioren, starters en jonge gezinnen. In kwalitatief opzicht moeten er in de gemeente zowel huur- als koopwoningen bijkomen, 40% moet uit betaalbare huurwoningen bestaan.

De ambitie is primair te bouwen voor de eigen woningbehoefte (m.n. starters en ouderen), gericht op doorstroming en met een beperkte instroom van liefst jonge gezinnen van elders. De groei wordt gericht op de zeven hoofdkernen en niet op de kleine kernen. Hierbij moet Borger de

groei opvangen die niet in de zanddorpen gerealiseerd kan worden en zal het nieuwe woongebied Drentse Horn (extra) instroom van elders moeten genereren. Het programma zal rekening houden met de wens van ouderen om zo lang mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen. Vanwege extramuralisering is daarbij behoefte aan meer woonzorgwoningen en vormen van beschermd wonen. Herstructurering en andere maatregelen als verkoop van huurwoningen en woningaanpassing ten behoeve van senioren spelen bij de gewenste ontwikkeling van de woningmarkt in principe een even belangrijke rol als het bouwen van nieuwe woningen. Er zal een verschuiving optreden van verzorgingshuisplaatsen naar kleinschaliger vormen van zelfstandig wonen (het woonzorgcomplex).

Er zijn nu 10.900 wo. in de gemeente. Tot 2010 is er een taakstelling van 620 wo. (anno 2004). De woningvoorraad zal tot 2020 toenemen met circa 10%, d.w.z. in totaal 1100 wo., exclusief de Drentse Horn, en wel min of meer gelijkelijk verdeeld over zand (540 wo. in Borger, Exloo, Odoorn, Valthe) en veen (560 wo. in Nieuw Buinen, 2^e Exloërmond, Valthermond). Dit is een andere contingentenverdeling dan de provincie hanteert. Daarboven is nog behoefte op het terrein van bijzondere woonvormen (onzelfstandige zorg- en verpleegplaatsen).

Maatregelen:

- Gefaseerde woningbouw in een gelijkmatig tempo.
- Bevorderen doorstroming door ook aan de bovenkant van de markt te bouwen
- Verkoop van huurwoningen aan tweeverdienende starters en jonge gezinnen (knelpunt: vanwege lage mutatiegraad komen weinig huurwoningen vrij)
- Bouw van 20 goedkope grondgebonden starterswoningen met starterslening
- Starterslening ook toepassen op bestaande koopwoningen
- Woningtoewijzingsbeleid ten gunste van jongeren/starters
- Nieuw te bouwen of te renoveren huurwoningen moeten zoveel mogelijk geschikt zijn voor oudere en jonge mensen met een lichte functiebeperking
- Voor senioren of anderen met een lichte functiebeperking komen geen nieuwe multifunctionele koopwoningen beschikbaar; van deze eigenaar-bewoners wordt eigen initiatief verwacht om hun woning (preventief) aan te passen (stimuleringsprogramma)

In het Woonplan is vervolgens het woonprogramma per kerncluster uitgewerkt (cf. Kern en Kader).

Evaluatie GVVP (2005)

Oorspronkelijke verkeersplan is van 2000. Gekeken is naar de gerealiseerde plannen, de verkeersveiligheid, leefbaarheid en duurzaam veilig. Uitgangspunten waren verkeersafwikkeling via stroom- en gebiedsontsluitingswegen, instellen van 30 en 60 km/u zones, aanpak van sluipverkeer, aandacht voor kwetsbare verkeersdeelnemers en het garanderen van de bereikbaarheid van voorzieningen en economisch belangrijke toeristische centra in de gemeente (w.o. parkeren). Om gewenst verkeersgedrag te stimuleren zou het concept van 'social space' (Monderman: niet reguleren van verkeer, maar laten interacteren van verkeersdeelnemers: de openbare ruimte is ontmoetingsruimte en de auto

is te gast). Dit 'social space' concept zal worden toegepast bij de reconstructie van het centrum van Borger.

De evaluatie is vooral gericht op de aanpak van 30-km gebieden en de onveilige kruisingen en wegvakken. Een deel is aangepakt. Het aantal ongevallen is niet wezenlijk veranderd. Die vinden vooral plaats op 50 km en 80 km wegen. Er wordt geen doorkijk naar de langere termijn gegeven. Ideeën over de ontwikkeling van de mobiliteit ontbreken.

Veelkleurig grijs (ongedateerd, maar waarschijnlijk van na 2004)

Nota opgesteld voor de ontwikkeling van integraal lokaal ouderenbeleid. De gemeente zal op termijn worden geconfronteerd met dubbele vergrijzing: meer ouderen in het algemeen en meer hoogbejaarden in het bijzonder. De titel verwijst naar de grote verscheidenheid binnen de groep ouderen. Jonge senioren hebben andere behoeften dan oudere. De wens is dat allen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen. De voorzieningen moeten daarop worden aangepast, maar voorzieningen trekken op hun beurt ook ouderen aan. Met name in Borger en Odoorn wonen veel ouderen. Daar zijn zorgcomplexen, appartementencomplexen voor senioren en veel voorzieningen.

Zorg moet naar de mensen in plaats van andersom. In de plannen voor toekomstige ouderenhuisvesting wordt gekozen voor een goede combinatie van wonen, welzijn en zorg ('woonservicezone'). Dat voorkomt isolement, met name onder oudere ouderen. Seniorenwoningen worden geconcentreerd in de zeven hoofdkernen en niet in de overige kleine kernen. Nu is er een tekort aan geschikte seniorenwoningen, er zijn onvoldoende bouwmogelijkheden en er wordt bij nieuwbouw te weinig rekening gehouden met levensloopbestendigheid, domotica en voorzieningen zoals liften, bredere deuren etc.

Ondanks de titel is het referentiebeeld in het rapport de hedendaagse oudere, niet die van over pakweg 20 jaar. Die zijn gemiddeld gezien rijker en mobieler (en hoeven niet perse bij de bushalte te wonen) en/of ouder en zorgbehoevender (nieuwe formules).

Masterplan Winkels kleine kernen 2007

Initiatief van de Ondernemersvereniging Borger-Odoorn. De gemeente heeft een lage verzorgingsindex (winkels/1000 inwoners) en ook een lage gemiddelde winkelomvang. Van de 24 kleine kernen (excl. Borger) beschikken 7 dorpen over basiswinkelvoorzieningen. Winkels dragen bij aan de leefbaarheid van de kleine kern, maar de vraag in de kleine kernen is gewoon te gering (m.u.v. een eventuele toeristische impuls of koopkrachttoevoeiing vanuit andere kernen). Uitgangspunt in dit project is het handhaven van de huidige winkelhiërarchie in de gemeente, d.w.z. Borger als hoofdwinkelkern met een regionale functie, Odoorn, Exloo en Nieuw Buinen als subwinkelkern en Buinen, Valthe, Valthermond en 2^e Exloërmond als kernen met een aanvullende boodschappenfunctie (de 'vergeten boodschap'). In de zeven kernen excl. Borger zijn voldoende mogelijkheden aanwezig, is het winkelaanbod compleet en voldoet het aan moderne eisen. Er zijn 17 kernen zonder winkels. Misschien kan daar de rijdende winkel uitkomst bieden, of een uitgebreide bezorgdienst dan wel een boodschappenbus. Daarnaast oefenen natuurlijk de winkelcentra van Stadskanaal, Emmen, Assen en Gieten een grote aantrekkingskracht uit, ook voor de dagelijkse boodschappen. In Exloo, Nieuw Buinen en

Odoorn zou het winkelaanbod geherstructureerd moeten worden; Buinen, Valthe, Valthermond en 2° Exloërmond kan volstaan worden met minder ingrijpende aanpassingen, zoals schaalvergroting van een winkel, vergroting van draagvlak (woningbouw) of alternatieve aankoopfuncties al dan niet in combinatie met alternatieve verkoopkanalen, zoals een rijdende winkel, de ambulante handel of internet. Winkelvoorzieningen nauwelijks een probleem. Leefbaarheid van de kleine kernen zonder winkels? Enerzijds alternatieve kanalen, anderzijds automobiele populatie.

En morgen gezond weer op (2007)

Nota van de GGD Drenthe waarin generiek openbaar gezondheidsbeleid vertaald wordt naar de lokale situatie op korte en middellange termijn. De gemeente heeft wettelijk een grote verantwoordelijkheid voor de gezondheid van haar inwoners. Naast rechtstreekse beïnvloeding van de gezondheid (preventie, gezonde omgeving en milieu, zorgvoorzieningen), is dat het bestrijden van armoede, omdat dat een belangrijke oorzaak is van gezondheidsverschillen tussen groepen mensen in de gemeente. Beeld is dat voor een belangrijk deel de gezondheid in Drenthe niet afwijkt van het landelijk beeld. Er is iets meer vergrijzing en overgewicht komt in Drenthe beduidend vaker voor. Door de vergrijzde bevolking zal in de (nabije) toekomst het aantal chronisch zieken toenemen en stijgt de vraag naar zorg. Daarnaast zullen ouderen vaker eenzaam en depressief zijn en meer om zorg vragen, vooral de ouderen met een lage sociaal-economische status. Nu (2007) is 42% van de 65 plussers in Borger-Odoorn eenzaam (matig: 35%, sterk: 5%, zeer sterk: 2%). Het beleid is vooral procesgericht: integraal (link met ander beleid), interactief (samen met partners en doelgroepen), communicatief (informatie) en evaluatief (signalering en monitoring). De nota biedt geen beeld van de zorgdruk in de toekomst (bijv. als gevolg van demografische ontwikkelingen).

Boeken en meer (2007)

Onder deze titel publiceert de gemeente een visie op het bibliotheekwerk voor de periode 2008-2011. De bibliotheek is één van de grootste subsidieontvangers van de gemeente. Naast de klassieke functie van de bibliotheek wil de gemeente vooral de ontmoetingsfunctie versterken. Het is een plek waar voorzieningen kunnen samenkomen en samenwerken. Dat is goed voor de leefbaarheid en het levert schaalvoordelen op vanwege de mogelijkheden voor bundeling met andere voorzieningen, bijvoorbeeld in de vorm van een 'kulturhus' of multifunctionele accommodatie.

Kadernota Wmo (2007)

Gemeenten zijn met de Wmo verantwoordelijk voor maatschappelijke ondersteuning. Dat omvat activiteiten om het mensen mogelijk te maken mee te doen in de samenleving, met specifieke aandacht voor mensen met beperkingen. Verwacht wordt dat met name de zorgvraag van oudere ouderen sterk zal stijgen.

De Wmo onderscheid negen prestatievelden, die door de gemeente worden ingevuld. De gemeente doet al veel op dit vlak (zoals het beleid van Kern en Kader, jeugdbeleid, brede scholen, MFA's, zorgloket, vrijwilligerswerk) en waar nodig zal dat in samenwerking met maatschappelijke organisaties verder worden uitgewerkt of vernieuwd (zoals o.a. mantelzorgbeleid en beleid voor het bevorderen van deelname aan de samenleving door mensen met een beperking).

Toeristisch recreatief beleidsplan (2008)

Recent plan is een actualisering van het R&T onderdeel van het economisch beleidsplan 2001.

De sector R&T is voor de gemeente van groot economisch belang. Circa een vijfde van de beroepsbevolking is werkzaam in deze sector (NL: 5%, Drenthe: 8%). De spin off is echter veel groter: veel winkels en voorzieningen zouden verdwijnen als er geen toeristische bestedingen zouden zijn.

Het plan geeft aan R&T ondernemers richting en is ook toetsingskader voor nieuwe initiatieven van ondernemers. De werkgelegenheid in deze sector moet groeien en de kwaliteit van het toeristisch product moet verbeteren. Daarnaast moet de toeristisch recreatieve identiteit van BO scherper vorm en inhoud krijgen. De groei (en concurrentie) in accommodaties zit de laatste jaren vooral in opschaling: kampeerplekken worden omgezet in huisjes, er wordt geïnvesteerd in landgoederen, hotels en bungalowparken en er is sprake van groei en professionalisering in B&B voorzieningen. De groei van bestedingen in dag- en verblijfsrecreatie in de afgelopen jaren blijft in Borger-Odoorn evenwel achter bij de groei in Drenthe.

Er zijn tal van attracties, evenementen en verblijfsaccommodaties. Ook zijn er veel routes (met name op het zand) in het afwisselende landschap waar nog rust, ruimte, stilte en natuur te vinden is, en zijn er mooie dorpjes met boerderijen en brinken. Kenmerkend voor de verblijfsrecreatie is dat vrijwel alle recreatiebedrijven zijn gelegen op het zand (Hondsrug). Uitbreidingsmogelijkheden zijn er niet meer op het zand. De ontwikkelgebieden voor wonen en recreatie liggen vooral langs de oostkant van de Hunzevallei en in het veengebied van de Voorste Diep.

Nieuwe ontwikkelingen zouden het landschap moeten versterken en mooier en toegankelijker moeten maken. Ingezet wordt op:

- 1) kwaliteitsverbetering en vernieuwing van routegebonden recreatie: verschillende vormen van wandelen (struinen, nordic walking), fietsen (ook mountainbiken, toertochten) en ruitersport, aanhakend aan de fietsknooppuntenstructuur met transferpunten, rustvoorzieningen, objectbewegwijzering en educatieve informatiepanelen. Nieuw: kanovaren en watercamping.
- 2) de infrastructuur voor overig dagtoerisme, die grote stromen bezoekers zonder overlast moet kunnen verwerken (stromen, routes, parkeren)
- 3) het stimuleren en richting geven aan de ontwikkeling van toeristische trekpleisters.

De identiteit van BO moet hierbij gebaseerd zijn op de drie-eenheid van zand, veen, vallei en de drie-eenheid van verleden, heden, toekomst.

Er zijn diverse nieuwe projecten en plannen in BO: centrumontwikkeling Borger, Avontuurlijk Toeristisch Centrum, Lofar met natuurgebied, de Hunze die weer gaat meanderen, monotone productiebossen worden door Staatsbosbeheer omgevormd tot natuurlijker bos, het nieuwe Hunebedcentrum is nog niet zo lang geleden geopend (2007: 97.000 bezoekers) e.d. Volgens het vigerende POP-II is op het zand alleen beperkte uitbreiding van bestaande verblijfsrecreatie mogelijk indien dit gepaard gaat met kwaliteitsverbetering en is het veengebied aangewezen voor ontwikkelingen rond wonen en recreatie.

Actieve senioren en gezinnen met jonge kinderen zijn de grootste groepen bezoekers. De helft behoort tot de categorie 50 plus, vooral in de verblijfsrecreatie. Zij hechten belang aan gezondheid, wellness, ontstressen, zorgeloos en eerlijk genieten, duurzaamheid en spiritualiteit. De consument zoekt bijzondere, authentieke ervaringen en belevenissen. Naast de bekende kwaliteiten van Borger-Odoorn (routes, attracties, accommodaties, hunebedden, landschap, festivals) staan verrommeling van het routeaanbod, versnippering van attracties en een vrij lage bezettingsgraad van hotels, pensions en B&B (26% t.o.v. 36% in Drenthe). Er is veel concurrentie, de consument wordt kritischer en veeleisend en de mobiliteit groeit. De in het rapport gesignaleerde kansen lijken vooral door te borduren op de reeds aanwezige kwaliteiten, aangevuld met meer aandacht voor zorgtoerisme, maatwerk en marketing, op een wijze die past bij de typisch Drentse identiteit van het gebied. Er zou met name meer moeten worden ingespeeld op de ontstaansgeschiedenis van het gebied, de bestaande cultuurhistorische en natuurwaarden en de toekomst.

Bijlage 2: overzicht geïnterviewde personen Toekomstvisie Borger-Odoorn 2018

Organisatie	Gesprek met
Projectbureau Agenda voor de Veenkoloniën Provincie Drenthe	Leontien Kompier, programmamanager Rink Vegelin, projectleider Omgevingsplan
Kamer van Koophandel	Jaap Bosma, adviseur Regiostimulering
LTO-Noord	Roel Visser, beleidsadviseur
Ondernemersvereniging OVBO Leveste	2 ^e gesprek (16 juni 2008) op verzoek met voorzitter van de Gemeentelijke Overleg Commissie, de voorzitter van de afdeling en een melkveehouder Henk Schippers, ondernemer
Staatsbosbeheer Regio Noord	Joke Mengerink-Hogevonder, lid van de Raad van Bestuur Bert Witvoet, districtshoofd Drents Loo en AA Marieke van der Paauw, districtshoofd Zuid-Oost Drenthe
Brede Overleggroep Kleine Kernen	Dirk Jasper Keegstra, directeur
Waterschap Velt en Vecht	Roelof Schuiling, sectordirecteur Watersysteem en Waterzuivering
Waterschap Hunze en Aa's	Alfred van Hall, secretaris-directeur
Stichting Het Drentse Landschap Wooncom	Erik van der Bilt, directeur Ton Selten, directeur-bestuurder
Hunebedcentrum	Hein Klompmaker, directeur
Openbaar Basisonderwijs	Roel Zwiers, directeur
Sedna/Andes - welzijnszorg	Gerrit Jonker, directeur/bestuurder

Bijlage 3: Gespreksleidraad interviewronde Toekomstvisie Borger-Odoorn 2018

Introductie

De gemeente Borger-Odoorn wil meer zicht op de grote kwesties waarmee de gemeente in de komende decennia geconfronteerd zal worden en waarvoor een strategie bepaald moet worden. De grote kwesties zijn geclusterd rond de invalshoeken van people, planet, profit.

Bij **people** draait het om welzijn, leefstijl, mobiliteit, wonen, voorzieningen, cohesie en cultuur. Naast de demografische aspecten (omvang, samenstelling, groei, scholingsgraad, inkomensniveau en etniciteit) gaat het om zaken zoals tevredenheid, gezondheid, tijdsbesteding, huisvesting, zorg, onderwijs, naoberschap, sociale integratie, waarden en normen en toegankelijkheid.

Bij **planet** draait het om de natuur, energie, grondstoffen, bodem, lucht en water, ecosystemen van flora en fauna, biomassa, stilte, en ruimtelijke structuur/dichtheid/schaal, verscheidenheid en samenhang en landschap.

Bij **profit** draait het om economie en bereikbaarheid, zoals de sectorstructuur, het economisch klimaat, imago, arbeidsmarkt, werkgelegenheid, kennis, innovatie, technologie (high tech/high touch), energietransitie, logistiek en infrastructuur in brede zin.

Vragen/bespreekpunten (n.b.: de leidraad is tijdens de gesprekken niet letterlijk gevolgd)

Over de aard van de trends

- Welke veranderingen of trends zijn op uw gebied de komende decennia feitelijk aan de orde?
- Wat zijn daarvoor de drijvende krachten, wetmatigheden, waarschijnlijkheden en onzekerheden?
- Wat is de snelheid en schaal van deze trends of veranderingen?
- Wat zal naar uw verwachting de impact zijn van deze trends?

Over de samenhang met andere trends

- Welke kansen en bedreigingen ziet u optreden?
- Welke ontwikkelingen of trends sluiten potentieel op elkaar aan of botsen met elkaar?
- Welke ontwikkelingen volgen elkaar op of hebben elkaar (randvoorwaardelijk) nodig?
- Tot welke economische of maatschappelijke effecten leiden deze trends?

Over de beleidsactoren

- Wie zijn de belangrijke spelers rond dit thema?
- Hoe kan gemeentelijk beleid anticiperen op de gesignaleerde ontwikkelingen?
- Wat zijn de grootste risico's en de grootste kansen voor beleid?
- Wat zijn kosten, benodigde investeringen (p/p) en opbrengsten (incl. duurzaamheid)?
- Welke speelruimte bieden hogere beleidskaders?

Over de maatschappelijke inbedding

- Hoe zal de samenleving er uit zien over twintig, dertig jaar?
- Bieden de veranderingen meer of minder leefkwaliteit, identiteit en imago?
- Wat betekenen de veranderingen voor de ruimtelijke compositie, de natuur en de landschappen van Borger-Odoorn?
- Ziet u wat dit betreft met zorg of met vertrouwen de toekomst tegemoet?

Over eigen rol, betrokkenheid en inzet

- Waar ligt u wakker van, bijv. bedreigingen voor het platteland?
- Welke kansen ziet u qua politiek, tijdgeest, besef in de samenleving?
- Welke condities zijn nodig qua draagvlak, transparantie, rolverdeling, verantwoordelijkheden?
- Welke acties of processen zijn volgens u nodig om tot resultaten te komen?